

Menn i dumme kjoler

**En antropologisk studie av menneskelige faktorer i
fredsstøttende operasjoner**

Nina Hellum

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)

19.01.2009

FFI-rapport 2009/00129

1068

P: ISBN 978-82-464-1507-9

E: ISBN 978-82-464-1508-6

Emneord

Antropologi

Sosiokultur

PRT

Afghanistan

Fredsstøttende operasjoner

Godkjent av

Stein Malerud

Prosjektleder

Espen Skjelland

Forskningssjef

Jan Erik Torp

Avdelingssjef

Sammendrag

”Menn i dumme kjoler” spiller på samfunnets mangfoldighet i befolkningen i Afghanistan. Det illustrerer at dette landets innbyggere er ulike på mange måter, til tross for lik religiøs og nasjonal tilhørighet. Vi har en tendens til å skjære alle over en kam, tenke at ”muslimer er muslimer” og overse lokale, økonomiske, kulturelle, sosiale, politiske og symbolske forskjeller.

I militære stabiliseringsoperasjoner er hensynet til sosiokulturelle aspekter vesentlig for å lykkes. For å oppnå tillit hos befolkningen må man overbevise dem om at de er trygge, og hvis de har fysisk sikkerhet, trenger de trygghet i form av husly, mat, medisiner og inntekt. Man trenger kunnskap om hvordan samfunnet fungerer for å kunne bidra med dette på en effektiv og positiv måte. Uten forståelse for kulturell diversitet, kan konflikter og feilgrep raskt oppstå.

Rapporten bidrar med en antropologisk vinkling, hovedsaklig basert på empirisk forskning og kvalitative intervjuer. Dette gir en dybde i forståelsen av ulike synspunkter og holdninger, og belyser den diversiteten som eksisterer blant dem som har Afghanistan som sitt felt.

Denne studien går inn på ulike aspekter ved tilnærming til lokale maktstrukturer og befolkning, det å gjennomføre tiltak og prosesser på *deres* premisser er avgjørende. Det blir her presentert en rekke eksempler og utsagn rundt hvordan man best kan nærme seg ”de andre”, i tillegg til noen eksempler på feilslått tilnærming. Rapporten er ikke en smørbrøddliste over hvordan man skal og ikke skal oppføre seg, det er ikke en liste over godkjent adferd og ikke-godkjent sådan, men en innføring til kompleksiteten i krysskulturell samhandling.

Det er også svært viktig at man har definerte roller i utenlandsoperasjoner, noe gnisningene mellom NGO-er og militære viser. Man har ulike agendaer, regler og normer å forholde seg til, og til tross for hvor mye som er skrevet og hvor mange seminarer og konferanser som har blitt avholdt, er dette fremdeles et sårt og uløst tema for mange. Når ideologiene og prinsippene står så langt fra hverandre, er det vanskelig å skulle enes, og dette er kanskje heller ikke nødvendig. PRT-strukturen skal endres, i dette ligger et håp om å etterkomme noe av kritikken og frustrasjonene fra begge sider.

Nøkkelen til suksess er kunnskap. Desto mer man vet om et samfunn, desto større muligheter til å forstå særegenhetene har man. Vi vil anbefale tre hovedemner som grunnlag for videre arbeid:

- Dypere studier av hvilke sosiokulturelle aspekter ISAF-styrkene bør ta hensyn til i en enda mer praktisk og empirisk sammenheng
- Kartlegging av undervisningsopplegg og hvordan man kan skreddersy opplæring både på generelt og individuelt grunnlag
- Undersøkelser av hvilke alternativer til den nåværende PRT-strukturen som vil være mest formålstjenelige

English summary

”Men in silly dresses” reflects upon the diversity of the Afghan population. In spite of common religious identity it illustrates how this country’s inhabitants are different in so many ways. We no-Muslims tend to consider ”them” as one homogenous group, thinking “Muslims are Muslims”, while ignoring local, economical, cultural, social, political, and other religious differences.

When it comes to military peace support operations it is crucial to take into account sociocultural factors to succeed. To gain trust with the population, one has to convince them of their safety, and if they have security, they need safety in the sense of food, shelter, medicine, and income. To implement this in an effective and positive manner, one needs knowledge about how the society and its members work. Without an understanding of cultural diversity, conflict and misjudgements may erupt.

The report has an anthropological angle, which is mainly based on empirical research and qualitative interviews. This provides a certain depth to the understanding of various views and attitudes, as well as it highlights the diversity among those whose domain is Afghanistan.

This study examines different aspects on approaching local power structures and population, to implement processes and measures on *their* terms will be vital. A number of examples and quotes will be presented here on how to approach “the others” in a best suited manner, in addition to a couple of examples of unsuccessful approaches. The report is not a recipe of how to behave and not, neither a list of approved and unapproved behaviour, but rather an introduction to the complexity of cross-cultural interaction.

It is also crucial to establish clearly defined roles in operations abroad, which the example of the friction between NGOs and the military shows. There are differences in agenda, rules, and norms to work and live by, and in spite of the quantity of what has been written, along with numerous seminars and conferences on this topic, it is still a sensitive and unsolved subject to many people. When ideology and principles separate two sides this clearly, it is hard to find common ground. That might not even be necessary. The structure of the PRT is about to be changed, and within that work lies a hope of complying with some of the criticism and frustrations on both sides.

The key to success is knowledge. The more you know about a society, the larger the understanding of the possibility of options. We recommend three main topics as subjects for further research:

- In-depth studies of which sociocultural aspects ISAF forces should consider in an even more practical and empirical sense
- Review of education and training, and how to customise both generally and individually
- Inquiry of which alternatives would be most suitable to the present PRT-structure

Innhold

	Forord	7
1	Innledning	9
2	Metode	10
2.1	Antropologi	10
2.2	Etikk	11
2.3	Fremgangsmåte	12
2.4	Begrensninger i metode	13
2.5	Metodens verdi	14
2.6	Tidsramme	14
2.7	Kilder	14
3	Definisjon av kulturbegrepet	15
3.1	Kulturperspektiv	15
3.2	Sosiokulturelt perspektiv	15
4	Sosiokulturell tilnærming	16
4.1	Dynamikk i kulturell diversitet	16
4.2	Kjønnssegregering	18
4.3	Oss – dem. Å se seg selv i andres bilde	20
4.4	Hvordan forholde seg til lokalbefolkning og lokale maktstrukturer	21
4.5	Bruk av antropologer i felt	23
4.6	Legitimitet	25
4.7	Sosiokulturell forståelse som troppebeskyttelse	27
4.8	Feilslått tilnærming	28
4.9	På deres premisser	30
4.10	Eskalering og feilgrep	31
4.11	Eksemplet med sprøyting av åkre	32
5	PRT-ets rolle og muligheter	33
5.1	Funksjon og kapasitet	33
5.2	Endring av PRT-strukturen	35
6	Koordinering og sameksistens mellom aktører	37
6.1	PRT versus NGO	37
6.2	Moralsk og etisk hegemoni	38
6.3	Utfordringer for beslutningstakere	43
7	Utdanning og varighet	44

7.1	Opplæring	44
7.2	Hva slags kunnskaper er nødvendige/nyttige?	44
7.3	Oppfølging av personell	45
8	Avslutning	46
8.1	Videre arbeid	47
9	Etterord	47
	Referanser	49
	Appendix A Forkortelser	52

Forord

Amerikanske tropper delte ut fotballer til barn i den afghanske provinsen Khost. Noen av ballene var dekorert med ulike lands flagg, for å vise idrettens internasjonale omfang. Et av disse flaggene var det saudiarabiske, som inneholder en trosbekjennelse fra koranen kalt Shahada, en av de fem islamske pilarene. Teksten inneholder Allahs navn og å sparke på disse ordene betraktes som blasfemisk. Afghanske mullaer kritiserte amerikanske styrker for respektløshet, og ca 100 mennesker møtte opp til en demonstrasjon i Khost. Amerikanerne beklaget det hele og sa de la vekt på respekt, fotballene var et forsøk på å gi afghanske barn en gave de kunne glede seg over. En amerikansk talskvinne sa: *”Unfortunately, there was something on these footballs we didn’t immediately understand to be offensive and we regret that as we do not want to offend”* (BBC NEWS¹, 04.11.08.).

Slik kan velmente initiativ slå feil på grunn av manglende kulturforståelse. Det virker nærmest umulig å være i stand til å forutse enhver reaksjon av slik art, med mindre du selv er en del av det samme tanke-system som dem du forsøker å nå frem til. I dette tilfellet kunne blunderen vært unngått hvis initiativtakerne hadde kjent til at Saudi Arabia tidligere hadde klaget til verdenscupen om bruk av deres flagg på fotballer. Bruk av såkalte områdeeksperter, særlig i PSYOPS² og andre spesifikke operasjoner, kan være avgjørende for positiv effekt.

Dette viser betydningen av å ha en viss oversikt og innsikt i de sosiokulturelle faktorer som spiller en stor rolle i folks liv. Det kan ofte være lett å være etterpåklok, men å vite hva som bør og ikke bør gjøres i enhver situasjon, er vanskelig å forutse, slik åpningseksempelet viser. Denne studien vil ikke gå spesifikt inn i ethvert aspekt av levd liv i Afghanistan, dette er ingen ”Skikk og bruk i Afghanistan”-bok.

Derimot vil denne studien omhandle hvilke elementer man bør ta i betraktning når man skal operere utenlands, mer spesifikt i Afghanistan, når det kommer til menneskelige aspekter av samfunnsliv. Hva kreves av forkunnskaper og hvordan skal man jobbe i felt, da særlig i forhold til andre aktører med kryssende interesser og mål?

De ulike temaene som blir omhandlet her, er troppebeskyttelse (*force protection*), oss – dem problematikk, folk i felt, bruk av antropologer, PRT-ets rolle, dynamikk i kulturell diversitet, sameksistens med NGO-er, endring av PRT-struktur, kjønn, utdanning/opplæring og legitimitet. Temaene som det her går inn på, er så omfattende at de trenger egne studier for seg. Det ligger i denne studien et håp om at det kan realiseres.

---

¹ Referanse: http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/south_asia/6964564.stm

² PSYOPS er psykologiske operasjoner

1 Innledning

Rapportens tittel *Menn i dumme kjoler* er tatt fra et utsagn fra en afghansk informant. Hennes ytring om mannlig klesdrakt viser den kulturelle diversiteten som finnes i et folkeslag og som man bør kjenne til når man skal operere i en annen kultur. Menneskene i et samfunn er ikke en homogen gruppe og kunnskap om dette er nødvendig når man skal forholde seg til folk man ikke kjenner. Denne innsikten ligger i bunnen for de følgende diskusjonene.

Denne studien fokuserer på viktigheten av menneskelige faktorer for å oppnå effekter og mål i fredsstøttende operasjoner. Vi vil vise hva kulturell forståelse er og hvorfor det er sentralt for enhver operasjon å ta dette aspektet med i beregningen. Forsvarsdepartementets stortingsproposisjon nr. 48 (2007-2008) understreker at fokus har forandret seg noe:

”Forsvaret påvirkes også av sosiokulturelle og demografiske trender. Over tid har samfunnsutviklingen vært preget av en økende grad av individualisering som går i retning av at enkeltmennesker stiller større krav til effektivitet og materielle goder, med et mindre fokus på det kollektive i seg selv” (St.prp. nr. 48 (2007-2008):44).

Individet og menneskelige aspekter er i større fokus, både når det gjelder Forsvarets organisering av seg selv, men også i tilnæringsmetodene i utenlandsoperasjoner. For å gjennomføre dette må man ta i bruk et bredt spekter av metoder og modeller, siden det er flerdimensjonale oppgaver man skal løse og forholde seg til.

Målet med rapporten, som en del av prosjektet GOAL II, er å bidra til et bedre og mer fullstendig beslutningsgrunnlag i utenlandsoperasjoner. I denne sammenhengen er det nyttig med en ny vinkling, en som representerer et samfunnsvitenskapelig syn på modeller og analyser med vekt på kvalitativ forskning. Denne studien bidrar med sosialantropologisk metode og tilnærming til en analyse av noen aspekter ved dette området. Vi har valgt å konsentrere oss først og fremst om den norske PRT-enheten i Meymaneh, men en del av empirien omhandler Afghanistan og landets kulturelle mangfoldighet på en mer generell basis.

Gjennom intervjuer og samtaler har det kommet frem fire hovedproblemstillinger som vil bli sett nærmere på i denne rapporten. Dette er temaer som intervjuobjektene selv har ansett som viktige.

- Hvordan kan norske militære enheter tilpasse seg lokale myndigheter og befolkning på en måte som er positiv for begge parter?
- Viktigheten av å legge opp strategier og planer på befolkningens premisser.
- Hvordan kan man samarbeide med og koordinere/tilpasse arbeidet til andre aktører?
- Hvilke aspekter er vesentlige under opplæring til deltakelse i internasjonale operasjoner?

Etter det første innledende kapitlet, som presenterer hovedlinjene og hensikten med rapporten, vil kapittel 2 forklare den antropologiske metoden som ligger til grunn for studien. Kapittel 3 definerer kulturbegrepet slik det er brukt her, mens kapittel 4 beskriver og diskuterer viktigheten

av å ha forståelse for kulturell diversitet, i tillegg til kunnskap om nyttige sosiokulturelle aspekter i en fremmed kultur. I kapittel 5 presenteres PRT-ets rolle og funksjon i dag, og muligheten for videreutvikling. Kapittel 6 problematiserer det uløste dilemmaet i forholdet mellom militære og sivile aktører i felt, mens kapittel 7 tar opp aspekter ved opplæring av personell før deployering. Kapittel 8 oppsummerer hovedpunktene i rapporten og viser til temaer som bør forskes videre på.

2 Metode

2.1 Antropologi

”Samfunnsforskere arbeider med å skaffe til veie informasjon om sosiale forhold, og å forklare de mønstrene som avdekkes. Ikke alle ser med begeistring på den økende bruken av samfunnsforskning. Skeptikere vil hevde at det eneste som skjer, er at en masse penger brukes til å finne ut ting som alle vet fra før, men som rapporteres i en så uforståelig fagsjargong (spekket med tekniske uttrykk og engelske låneord) at andre ikke oppdager at det er gammel graut som serveres.” (Hellevik 1995: 13).

Denne studien vil utvilsomt inneholde en del selvfølgeligheter, for noen vil det fremstå som en forenkling av virkeligheten. Meningen og målet er ikke å presentere en fullstendig sannhet eller et svar med to streker under, men en skildring av virkeligheten slik den oppfattes av ulike mennesker. Det legges vekt på ulike aktørers synspunkter, vurderinger, følelser og betraktninger. Vi ønsker med denne studien å vise en ny måte å se på disse temaene på, forhåpentligvis som fersk og god grøt.

Antropologi er ingen eksakt vitenskap. Noen ganger er spørsmålene viktigere enn svarene. Det kan være verdifullt å peke på et dilemma eller en vanskelighet, og noen ganger må man akseptere at det er særdeles komplisert å løse det. Nettopp det å gjenkjenne og identifisere utfordringer gjør at man kan påvirke i en fordelaktig retning. Tim Foxley³ mente at man i stedet for å snakke om ”lessons learned” burde fokusere på ”lessons identified”.

Det er viktig å skille mellom egen og andres forståelse og persepsjon av ulike begreper. Harris introduserte i 1964 (Harris 1979 [1964]) perspektivene ”emisk” og ”etisk⁴” for å forklare forskjellen mellom den fysiske erfaringsverdenen og den vitenskapelige verdenen. Det emiske perspektivet beskriver hvordan samfunnsmedlemmer selv formulerer sin verden, mens det etiske uttrykker forskningsverdens begreper og terminologi. I sammenhenger som denne rapporten beskriver er det av stor betydning å innlemme det emiske perspektivet. Bare slik kan man forsøke

---

³ Forsker ved SIPRI, Stockholm, på seminar ”Integrated Missions og alternative strategier for Afghanistan” i regi av Norges fredsråd 15. september 2008 i Folkets hus, Oslo.

⁴ Betydningen av begrepet etisk må her ikke forveksles med etikk.

å forstå andres ståsted om hvordan vi uttrykker oss sier mye om hvem vi er. Det er viktig å forholde seg til informantenes⁵ egne begreper.

En annen vanlig måte å forstå andres praksis på er å se den i lys av sin egen kulturelle kontekst. Vi definerer andre ut fra oss selv, og oss selv ut fra hvordan vi oppfatter andre.

”Antropologisk kunnskap er ikke bare relevant som en innfallsport til å forstå andre samfunn og kulturer, den bidrar også til å relativisere våre egne oppfatninger om oss selv og vårt eget samfunn. Kunnskap om ”de andre” er også kunnskap om ”oss”. I den forstand er antropologien subversiv fordi den bidrar til å undergrave det vi tar for gitt og skaper muligheter til å tenke annerledes enn det vi kjenner – om det vi vet” (...) Antropologer har alltid fremhevet at et samfunn må forstås på egne premisser, dvs. ut i fra de institusjoner, praksiser, begreper og verdier som er rådende innenfor det enkelte samfunn” (Howell og Melhuus 1994:10-11).

Når vi snakker om folk i andre land, refererer vi nesten utelukkende til ”dem”. Vi beskriver dem ofte som en homogen gruppe, vi tenker at de er ”likere hverandre enn vi er likere dem”. I mange tilfeller er dette riktig, men noen ganger kan det hende vi har mer til felles med noen grupper i et samfunn, på bakgrunn av etnisitet, religiøs tro, politiske interesser eller sosial status, enn de har seg i mellom. Vi mennesker har behov for å kategorisere hverandre, man kan krangle til man blir blå om det skal være ”lov” til å si ”neger” eller ikke, men behov for å lage distinksjoner mellom mennesker, det har vi. Vi ser verden ut fra det perspektivet, alt som er likt oss selv og det som er ulikt. Det er for å finne vår egen plass i systemet eller samfunnet. Når man er klar over dette, kan man gå et skritt videre og prøve å forstå andre mennesker litt bedre, for slik å lage bildet av verden litt større.

2.2 Etikk

Antropologi har noen etiske retningslinjer, de er uvurderlige for utførelsen av faget og blir fulgt i denne studien. Akeroyd beskriver hva man skal ta hensyn til i forhold til sine informanter:

“Ethnographers should recognize the rights of citizens to privacy, confidentiality and anonymity, and not to be studied; to be informed about the methods and aims of the study, its anticipated consequences and potential benefits, risks and disadvantages, and its sources of sponsorship and funding; to be fairly remunerated for time and assistance; to be given feedback on the results and, where practicable, to be consulted over publications” (Akeroyd 1998: 138).

I antropologien er disse prinsippene særdeles viktige, vår empiri er vårt fundament, og uten respekt for dem som forsyner oss med slikt materiale, faller hele det etnografiske prosjekt sammen. Det betyr imidlertid ikke at en antropolog må like sine informanter, men han eller hun må ha respekt for dem som deler visse sider av sitt liv for å opplyse og å bidra til ny viten. Vårt

---

⁵ Ordet *informant* brukes i antropologisk sammenheng om personer som har bidratt som intervjuobjekter eller samtalepartnere i en nøytral forstand, må ikke forveksles med spioner eller andre med fordekte interesser.

mål er å beskrive menneskelig samhandling for å forklare hvordan ulike samfunn fungerer, og for å skape forståelse mellom dem.

Antropologer er, som de fleste andre fagpersoner, opptatt av å bli assosiert med de fagetsiske normer og regler man arbeider etter. Noen ganger kan verk som benytter seg av deler av antropologiens metode, forveksles med antropologi selv om vedkommende ikke har forholdt seg til etiske retningslinjer innenfor fagfeltet. Verket kan selvsagt likevel ha en verdi, det bør bare ikke forveksles med antropologi, men vurderes ut fra andre kriterier.

Åsne Seierstads "Bokhandleren i Kabul" er et slikt eksempel. Hun er journalist, men benytter seg av feltarbeid hos en familie og er en deltakende observatør i antropologisk forstand. Imidlertid anonymiserer hun ikke sine informanter i tilstrekkelig grad, samt at hun går langt i å beskrive deres tanker og følelser ute å kunne ha belegg for dette. Dette bryter med antropologisk etikk, og det er viktig å skille mellom denne journalistiske boken og antropologisk vitenskap. Skribenten Ann Marlowe har lang erfaring fra Afghanistan og kaller Seierstads verk for "amatørantropologi"⁶. En slik bok, som medførte tvist og rettssak mellom journalisten og bokhandleren i ettertid, kan bidra til at antropologer vil få vanskeligheter med å finne folk som vil bistå dem på feltarbeid.

Som antropologer kommer vi veldig tett innpå menneskers liv. Derfor har faget utviklet et sett med normer og fremgangsmåter for å takle de etiske problemstillingene man kommer over i arbeidsprosessen. Ett redskap vi har er anonymisering, ett annet er analytisk distanse. Som regel trenger man avstand til feltet for å kunne betrakte ting i mer objektiv forstand. Men også antropologen eller etnologen har sin bias⁷. Derfor er det viktig å alltid sette spørsmålsteget ved sine kilder, denne rapporten er intet unntak.

2.3 Fremgangsmåte

Den mest grunnleggende og viktige metoden i antropologi er deltakende observasjon, som regel under et feltarbeid. Hensikten er å leve sammen med mennesker for best mulig å forstå deres verden og kosmologi⁸. Man skal delta på linje med dem man studerer, for å kjenne praksiser på kroppen og prøve å sette seg inn i andres sted. En annen viktig innhentingsmetode er kvalitative intervjuer. Antropologen har forberedt en rekke spørsmål, men det er også vanlig at informanten eller respondenten⁹ får snakke fritt over et valgt tema av interesse. På den måten vil antropologens bias ikke hindre informanten i å uttrykke det han eller hun mener er vesentlig. I denne studien har respondentene blitt stilt konkrete spørsmål, men har kunnet snakke fritt rundt ulike temaer. Om det var noe de selv ønsket å ta opp, ble det inkludert.

---

⁶ Referanse: <http://www.anrachelmarlowe.com/2002/11/19/the-hypocrate-of-kabul/>

⁷ Forutinntatthet, meningsunivers

⁸ I antropologisk sammenheng har *kosmologi* betydningen *verdensbilde*.

⁹ En *respondent* er utvalgt som intervjuobjekt ut fra faglige og spesifikke kriterier, en *informant* er man kommet over mer tilfeldig.

Kun ett av intervjuobjektene uttrykte ønske om anonymisering i rapporten. Imidlertid blir de andre heller ikke sitert med navn, men nevnt i etterordet. Noen av dem vil være gjenkjennelige i teksten, men for denne studien har det ikke vært viktig å poengtere hvilke individer som sier hva, men hvilken type representanter som vurderer de ulike temaene. Utsagn og hendelser blir fjernet fra teksten heller enn å risikere kompromittering av en respondent. I noen tilfeller vil intervjuobjektet vanskelig kunne anonymiseres grunnet utsagnets eller historiens sammenheng. I så tilfelle vil vedkommende allerede ha tillatt utsagnet. Ønsker om å holde ytringer utenfor rapporten er selvsagt etterkommet.

Intervjuene er med to unntak gjennomført med båndopptaker i bakgrunnen, så alle sitater er ordrette. De som ble gjennomført uten opptaker ble nøye skrevet ned underveis, og nøkkelord er autentiske.

2.4 Begrensninger i metode

Som tidligere nevnt er feltarbeidet en av de viktigste grunnsteinene i antropologien. Det å ha møtt mennesker, vært i hjemmene deres, deltatt i seremoniene deres, å "ha luktet" landet, er viktig for å forstå en kultur. I denne studien har dette ikke vært mulig grunnet tidsramme, ressurser og sikkerhetssituasjon. Det er svært begrensende, så det har i studien blitt benyttet en rekke andre kilder som nevnes i 2.7.

En vanlig kritikk av kvalitative intervjuer er at de ikke har stor generell gyldighet. Når man intervjuer få mennesker, blir deres bakgrunn, posisjon og holdning styrende for hva slags informasjon som kommer til syne. Derfor er det viktig å ha intervjuobjekter fra ulike ståsted i forhold til en situasjon, konflikt eller setting, for å belyse en sak fra flere sider. Disse intervjuobjektene kan i sin tur representere hver sin gruppe av interessenter, ikke på den måten at alle er enige, men at meningsforskjellene kommer frem. Slik kan man bygge forståelse for andres meninger, mentalitet og vurderinger. Dette gjelder både mellom de ulike aktørene i Afghanistan, samt overfor lokalbefolkning og myndigheter.

Tabell 2.1 gir en oversikt over de formelle intervjuobjektene:

PRT-sjefer	4
PRT-eksperter	2
PRT-personell	-
Militære Afghanistankjennere	1
NGO-personell	2
Om interdepartementalt Afghanistanforum (UD, FD, JD, SMK)	1
Antropologer	2
Afghanere	2

Tabell 2.1 Intervjuobjekter

Av de ulike ønskede intervjuobjektene var det én gruppe som ikke kom til orde, det ble ikke gjennomført intervjuer med PRT-personell¹⁰, med unntak av PRT-sjefene. Det gjør det vanskelig å vite hva slikt personell mener når deres stemme er fraværende. Dette gjelder både militært og sivilt ansatte. Her blir det i stedet lagt vekt på hva de andre aktørgruppene mener, men leseren bør ha i bakhodet at denne gruppen med all sannsynlighet ville bidratt til en ytterligere vinkling.

2.5 Metodens verdi

Fordelen med kvalitative intervjuer er at man vet mer om vedkommendes bakgrunn og kan bedømme hva som sies ut fra det, i tillegg til at man får muligheten til å komme dypere i forståelsen av hva han eller hun ønsker å si. Ved meningsmålinger kan man nå mange, men etterprøvnbarheten er mindre. Mennesker kan uansett lyve eller tøyne sannheten noe, men ved deltakende observasjon eller personlige intervjuer kommer man mer innpå menneskene og kan vurdere hva de sier i forhold til hva de gjør. Hva folk sier og hva de gjør og hva de sier de gjør er ikke sjelden i utakt.

Ulempen ved en slik metode kan være som major Flatemo skriver i sin masteroppgave "Norsk konseptutvikling i *Provincial Reconstruction Team Meymahne*": "*En annen mulig svakhet ved intervjuene er at det for mange av respondentene ble stilt spørsmål om hendelser som fant sted inntil for fire år siden*" (Flatemo 2008:17). Han mener at dette kan ha svekket respondentenes detaljrikdom og at andre faktorer kan ha påvirket deres nåværende ståsted. Dette gjelder også for noen av mine intervjuobjekter, hendelser kan forandre seg i hodene våre over tid. På den annen side kan dette også være en styrke, mennesker får noen ganger et klarere bilde av en situasjon eller opplevelse når de har fått litt avstand– en viss "analytisk distanse". I denne studien tas det uansett ikke stilling til om det intervjuobjektene sier er galt eller riktig, deres ytringer fremstilles som eksempler på nettopp subjektive opplevelser. Det vil i en slik sammenheng være nærmest umulig å presentere noe som fullstendig objektivt, det være seg aktørers uttalelser eller politiske dekreter.

2.6 Tidsramme

Denne studien har hatt en varighet på ca. ti måneder, hvorav mye av tiden har gått med til å bygge opp kunnskap om tematikken. I denne prosessen har det blitt avdekket noen problemstillinger som vil bli diskutert. Imidlertid er det flere av disse som ikke avstedkommer konkrete svar, det er kun blitt skrapet i overflaten av dem. Det hadde vært ønskelig med en utvidet tidsramme, men vi håper denne studien kan legge grunnlag for videre forskning innen de ulike temaene som tas opp her.

2.7 Kilder

Foruten de kildene som det henvises til i teksten, er kunnskapsunderlaget i stor grad også basert på:

---

¹⁰ Manglende tilgang til det militære sosiale nettverket, liten grad av oppfølging, tidspress og få tilbakemeldinger er noen av årsakene til at ingen i denne gruppen ble intervjuet.

- kvalitative intervjuer
- samtaler
- foredrag
- seminarer
- rapporter
- artikler
- bøker
- internett, YouTube

Disse kildene setter det afghanske samfunn, Forsvaret og antropologi i en holistisk sammenheng i forhold til menneskelige faktorer. Det skrives og utgis en enorm mengde med informasjon om Afghanistan i dag, og de fleste er nok enige i at å ha fullstendig oversikt er uoverkommelig. Imidlertid baserer denne studien seg på stor bredde i utvalget, noe som forhåpentligvis gir seg utslag i at flest mulig stemmer har kommet til orde.

3 Definisjon av kulturbegrepet

3.1 Kulturperspektiv

Det vil i denne rapporten bli referert til *kultur* i flere sammenhenger. Det er et velbrukt begrep og det finnes mange måter å definere kultur på. Her presiseres derfor hvilken betydning som anvendes i denne rapporten. Antropologen Hylland Eriksen har sammenfattet begrepet slik: ”*de ferdigheter, oppfatninger og væremåter personer har tilegnet seg som medlemmer av et samfunn*” (Hylland Eriksen 1993:21). Selv om dette er en noe løs sammenfatning av begrepet, er den likevel nyttig å tenke med. Kultur er noe man opplever i møte med andre, og som en integrert del av det dynamiske mennesket.

Tone Danielsen bruker uttrykket *knowledgementality* for å forklare de kunnskapsregimer mennesker befinner seg i. Hun skriver: ”*Det danner en måte å tenke på, det gir modeller å handle etter og mønstre for kommunikasjon. Ikke minst gir det idealer for hvordan det bør være. Dette er indre strukturerende og dannende prinsipper, som man ikke bare ledes av, men også leder seg selv gjennom*” (Danielsen 2008:12). I denne studien blir søken etter å forstå andres *knowledgementality* det grunnleggende prinsippet for å gjennomføre fredsstøttende operasjoner. Kulturbegrepet blir her kun anvendt i samfunnsvitenskapelig sammenheng, det vil si at det vil ikke bli tatt stilling til betydningen av ordet i kunstnerisk eller annen forstand.

3.2 Sosiokulturelt perspektiv

Denne rapporten legger også vekt på det sosiokulturelle perspektiv. Det finnes mange og lange definisjoner på dette begrepet, en av de greieste er å finne på Wikipedia, den frie encyklopedi:

”Det sosiokulturelle perspektiv har sin opprinnelse fra Lev S. Vygotskys skrifter på 1920- og 1930-tallet i Sovjetunionen. Perspektivet skiller seg fra de foregående teorier rundt læring og menneskelig utvikling ved at det vektlegger betydningen av sosiale rammer rundt våre handlinger. I et sosiokulturelt perspektiv må handlinger og kunnskaper relateres til sammenhenger og virksomheter. Andre viktige elementer (...) er bruken av medierende artefakter og kommunikasjonen mellom mennesker”¹¹

Her vil sosiokulturell sammenheng bety å studere handling i en sosial og kulturell kontekst. Det legges vekt på å etterstrebe et holistisk bilde, slik at så mange aspekter som mulig er med i tilnærmingen. Konteksten forstås med utgangspunkt i menneskelige aktører, sosial mening, sosiale funksjoner og sosialt rom. Sosialantropolog Marianne Lien deler begrepet opp i sosiale faktorer og kulturelle faktorer. Den sosiale konteksten kan forklares ved tidspunkt, sted og deltakere, mens den kulturelle omfatter et kognitivt ”rammeverk” med tabuer, normative strukturer og kjønnsroller (Lien 1989:16). Lien sier at *”sosiale faktorer blir dermed kontekstavhengige, mens kulturelle faktorer gjelder generelt”* (ibid:15). Sosiokulturell adferd vil i denne sammenhengen beskrive kontekstavhengig oppførsel på bakgrunn av de ferdigheter, oppfatninger og væremåter personer har tilegnet seg som medlemmer av et samfunn.

4 Sosiokulturell tilnærming

Når det gjelder sosiokulturell tilnærming i felt vil det være stor variasjon av hva slags kunnskap som er nødvendig. Det har å gjøre med hva slags jobb man har å gjøre. Hvis man kun arbeider i leiren, er det mindre maktpåliggende å ha kjennskap til eksempelvis lokale maktstrukturer, religiøse tradisjoner og hvordan håndtere kjønnssegregering. Innebærer arbeidsoppgavene å snakke og samhandle med landets befolkning i en eller annen sammenheng, sier det seg selv at kunnskap om hvordan man bør gå frem er mer avgjørende. I alle tilfeller vil man nesten uten unntak måtte forholde seg til en annen kultur.

4.1 Dynamikk i kulturell diversitet

Man skal være oppmerksom på at kulturelle aspekter ikke er konstante, men dynamiske og kan derfor endre seg.

“For peacekeeping, this means that the cultural context and understanding of mission activities change over the life of the mission and even these will have different local nuances, so that perceptions of the mission vary throughout its area of operation” (Rubinstein 2005: 531).

Hva én kontingent opplever, kan være svært forskjellig fra en annen. For eksempel endret stemningen rundt den norske leiren i Meymaneh seg etter angrepet den 7. februar 2005. Daværende PRT-sjef sier:

---

¹¹ Referanse: http://no.wikipedia.org/wiki/Sosiokulturelt_perspektiv

”Du er veldig avhengig av relasjoner til de du har med å gjøre. Og jeg opplevde jo også at de endra politisjef i den perioden jeg var ute. Og de endra sjef for National Directorate for Security, som egentlig er sikkerhetsstyrkenes leder lokalt, som er en viktig aktør i provinsen, som kanskje har vel så stor innflytelse som guvernøren lokalt. Når de endrer personer av den typen, så påvirker det direkte hva som skjer på provinsielt nivå. Det vi følte i den kontingenten jeg var i, var at vi var i en positiv utvikling i den perioden etter at vi avløste den andre kontingenten, hvor vi hadde god framdrift og god dialog med våre normale samarbeidspartnere. I perioden etter 7. februar, da vi ble utsatt for trefninger, så var det på mange måter unntakstilstand på alle mulige områder. Og da måtte vi starte helt på nytt å bygge tillit, prøve å komme i posisjon der dialog var mulig. Da opplevde jeg at vi brukte resterende del av kontingenten, de siste tre månedene, til å prøve å komme dit vi var før det smalt.”

Både når slike forhold inntreffer og man forstår at kultur ikke er noe fastsatt system, er det viktig å unngå forenklinger av kulturforståelsen:

”When culture is taken to be a stable ‘thing’, interveners base their work on systematically oversimplified understanding of complex situations. (...) The assumptions of stability and homogeneity together lead to thinking about people in terms of stereotypes; that is, presuming that the important aspects of a culture can be captured in a description that need not be revised, and that this description applies uniformly to all people in the society, makes it possible for the intervener to work with an understanding of the society that uses some aspects of cultural and social life to represent what is actually a very much more complex reality” (Rubinstein 2005:531).

Det er lett å henge seg opp i kulturelle egenarter og definere en hel gruppe ut fra det. Poenget her er at det ikke kun eksisterer kulturelle forskjeller mellom folkeslag og grupper, men også innenfor gruppene.

Som “Salma”¹² sier om bruk av ulike religiøse plagg, selv bærer hun hijab:

”Både burka og mørk, lang niqab virker skremmende. Har man flyttet til et annet land, så må man jo tilpasse seg. Niqab skaper splittelse. Det kommer an på om jeg ville brukt burka, hvis det måtte til for å unngå å bli drept av Taliban, så ja, heller det. Men det er jo ikke afghansk drakt, det er pakistansk, akkurat som de dumme kjolene mennene har på seg i Afghanistan nå, det ser skikkelig latterlig ut. Før måtte menn barbere seg og kle seg i dress og slips når de skulle på kino i Kabul, damene måtte være fine, det var ikke lov med burka på kino. Bestemødrene mine gikk barhodet og med korte ermer.”

Det å bruke burka er ikke nødvendigvis synonymt med ”afghansk kultur”, det er viktig å være klar over at det er mange interessenter i sving i et samfunn, og mange vil kjempe for at samfunnet skal utvikle seg i den retning man selv foretrekker.

---

¹² Student i begynnelsen av 20-årene, norsk statsborger, vokste opp i Nord-Afghanistan og flyktet da Taliban kom til makten. Vil være anonym.

”Salma” er opptatt av menneskeverd og religion og synes at trykningen av Muhammed-karikaturene var ”stygt gjort”. Hun støtter ikke de voldsomme opptøyene og drapene, men mener at man må respektere hverandres kultur, skikker og tradisjoner: *”Allah liker ikke at de [muslimer] dreper. Islam er fleksibelt, du skal for eksempel ikke spise svinekjøtt, men blir du tilbudt, så er det ikke din feil om du ikke kan komme utenom. Hvis det er det eneste som står ved siden av deg og sultedøden, kan du spise svin.”*

Hun har altså et langt mindre fundamentalistisk syn på hva Koranen sier enn hva en del andre muslimer har. Hun leser den selv for å kunne danne seg et selvstendig bilde av hva profeten egentlig sa og gjorde.

På spørsmål om hvordan ISAF-soldater bør forholde seg til lokalbefolkningen svarer hun slik:

”Faren min sa jeg skulle si at afghanere er veldig gjestfrie, så lenge du er snill, da vil de gjøre alt for deg. Å ha respekt er veldig viktig. Men jeg kan ikke dømme, kun én har lov til det, og det er Allah. For å gjøre soldater og andre i best stand til å dra til Afghanistan, burde de ta i mot mange afghanske studenter til Norge, lære dem kunnskap som norske soldater og studenter, så kan de ha en utveksling av læring. Afghanerne som kommer til Norge kan lære nordmennene en del som de har bruk for å vite, og Norge kan lære opp afghanere så de kan dra hjem senere og bruke kunnskapen der.”

Hennes råd er å vise respekt. De fleste mennesker tolererer at man ikke kjenner andres kultur i detalj, men det at man viser at man forsøker å følge lokale skikker og respekterer andres tradisjoner kan ha stor innvirkning på forholdet mellom mennesker og grupper.

Rubinstein skriver om tips og råd som utvilsomt kan være nyttige, og slett ikke skader noen, men *”- they provide no generative understanding that can be used to think through novel situations which interveners inevitably face”* (Rubinstein 2005:532). I stedet for å lære om enkle særtrekk ved en kultur i fredsbevarende operasjoner bør man sette disse elementene inn i en kontekst og implementere dem i en forståelse som gir mening, både for oppdragets symbolverdi, men også i forhold til den konteksten og virkeligheten lokalsamfunnet befinner seg i. Utfordringen ligger dermed ikke i det å vite at man ikke hilser med venstre hånd eller viser fotsålene, men i å tilegne seg en forståelse for kompleksiteten i det samfunnet man skal operere i. Enkelte ting er avgjørende for om en tilnæringsmåte eller operasjon lykkes eller ikke. Man kan diskutere om ordet ”effekt” skal brukes, men det praktiske er det samme, å gjennomføre handlinger som gir legitimitet, rang og autoritet (Rubinstein 2005:529-530).

4.2 Kjønnsegregering

Afghanistan er et land med tydelig segregering mellom kjønnene. Kvinner og menn har ulike regler og normer å forholde seg til, og mange vil se det forbli slik. For nordmenn kan møtet med en slik ”kvinnefiendtlig” kultur være problematisk, særlig med tanke på hvordan norske kvinnelige soldater skal forholde seg i felt. Hvis man forsøker å oppnå kontakt og vise respekt for et folk, er det vanskelig om man har kvinner i andre posisjoner enn afghanere er vant til. Hvis

kvinnelige soldater kun kroppsvisiterer burkakledde kvinner, reduserer det bruken av deres kompetanse betraktelig. Det skal ikke være nødvendig å utsette sin egen bakgrunn og kultur for å vise respekt for andre, men noen kompromisser må man nok inngå.

En PRT-sjef fortalte hvordan kvinnelige soldater ble behandlet og hvordan de forholdt seg til afghanere:

”Afghanerne er meget pragmatiske, det er derfor de har overlevd, så sånn sett, hvis de måtte forholde seg til kvinnelige ledere, så gjorde de det hvis de så at det var hensiktsmessig, det hadde de ingen problemer med. De syntes også det var litt stas i enkelte områder, tror jeg. Men det vi merket, å sende kvinnelige patruljer i byen uten mannlige soldater med, det var å be om trakassering. De ble trakassert. Tolkene, de sivile tolkene, verna om en del folk, og oversatte ikke all trakasseringen. Lokale tolker, med kvinner ut, hadde en tendens til å ikke tolke all trakassering. Det sjekket vi ved å sende ut folk som kunne språket uten at de andre visste det flere ganger. Det er en lang vei, men rene kvinneavdelinger eller grupper kan få innpass hos kvinnene, KAN – men ikke automatisk. Først og fremst er kvinnene ikke ute, så det å begynne å patruljere med kvinner, så treffer du ingen kvinner. Så når vi hadde kvinner med, og kvinnelige tolker, så var det slik at jentungene og barna gikk til den biten, mens mennene gikk til mennene. Så det er store begrensninger. Og vi brukte de religiøse kanalene aktivt, ved at vår feltprest hadde regelmessige møter med de religiøse lederne, og jeg hadde med Sjuraen månedsvis. Jeg tror nok det hadde vært umulig med en kvinnelig feltprest.”

På spørsmål om det var oppgaver kvinnelige soldater ikke kunne utføre, svarte en av PRT-sjefene slik:

”Nei, det var egentlig ikke det. Vi var bevisste, for å si det sånn. Jeg tror fortsatt den afghanske kulturen trenger litt tid på seg. Flere av de tingene vi møter i det afghanske samfunnet slutta vi med i 1648, etter tredveårskrigen, ikke sant? Og det har jo skjedd en kulturell utvikling i vesten som vi ikke har sett i Afghanistan. Selvfølgelig så må vi være litt varsomme med hva vi gjør og hvordan vi opptrer. Særlig med jentene våre. Det tror jeg kan provosere, det kan føles som kulturell imperialisme gjennom det, faktisk. Så jeg hadde med meg et antall lyse, blonde tredveårsgamle jenter som var i veldig skarp kontrast til andre damer i området. Det er klart at de blir lagt merke til med én gang. Så vi sporer av temaet og situasjonen hvis vi introduserer de elementene. Fordi de blir sittende og se på jentene hele tida. Naturlig nok.”

Han snakker videre om svenskene som har en egen kvinneenhet i Afghanistan:

”Jeg tror kvinner har lettere for å komme i kontakt med kvinner, jeg tror det er viktig. Jeg har hørt at de har hatt positive erfaringer med det. Noe av utfordringen med det å være ute er det at borti halvparten av befolkningen ser vi aldri, for det er kvinner, og de er stort sett hjemme og inne. Så det er veldig vanskelig å få full oversikt på det. Og vi skal normalt ikke tilnærme oss eller ta kontakt med kvinner. Det er ikke forenelig med Code of Conduct. Så kulturelt sett så er det en veldig stor avstand, faktisk, på veldig mange detaljer. Så det er utfordrende og lærerikt.”

En annen PRT-sjef mente at vestlig fokus på kvinners situasjon kunne virke mot sin hensikt:

”Jeg prøvde å gjøre det så lite vanskelig ved at de kledde seg akkurat som de mannlige norske soldatene gjorde. Noen av de prøvde, når de skulle på besøk på skoler og slikt noe for å gi informasjon, så tok de på seg skaut. Og det sa jeg, det får dere ikke lov til å gjøre. For da har dere med én gang gjort dere forskjellige fra de mannlige soldatene, og da bygger dere opp et bilde av at dere ikke er som oss. (...) Og de som jobbet sammen med oss, og som ble vant til å se oss, de så jo at vi behandlet de på akkurat lik måte som alle vi andre. Men å tro at du får endret holdningene bare ved godt eksempel i et halvt år, det har jeg ingen tro på, det kommer til å ta lang tid. Det er kultur som er tusenvis av år gammel, og det endrer ikke vi på et halvår, og ikke er jeg sikker på om vi har rett til å gjøre det heller. Det presses jo ofte det med Gender Equality, likestilling, jeg er ikke riktig sikker på hvordan vi skal få til det på en god måte. Jeg tror det er et av de områdene der de som vil oss vondt kan spille veldig på hvordan vi prøver å bryte ned deres samfunn, deres samfunnsstruktur, og gjøre det like løssluppet og amoralsk. Altså, de har jo satellitt-tv og ser jo alt det vi ser på tv, og da er det veldig lett å si: ”vil du at din datter og din kone skal være sånn?”

Det er vanskelig å ikke ville redde verden når man er vitne til hva man selv anser som urett. Det er heller ikke enkelt å vite hvordan man skal opptre overfor noen som har så ulike verdier og normer enn en selv. Å bli som dem man samhandler med, å ”go native”, er ikke noe mål i utenlandsoperasjoner, utfordringen er å holde på sin egen identitet samtidig som man viser respekt for andres. Når man tar i betraktning at befolkningen man møter i felt ikke er en homogen gruppe, men vil reagere ulikt på situasjoner, er det avgjørende at man har innsikt i den konteksten man opererer i. Visshet om at man ikke forandrer er samfunn på ti minutter er også utslagsgivende.

4.3 Oss – dem. Å se seg selv i andres bilde

Som nevnt ovenfor er en vanlig problematikk innenfor antropologien dikotomien *oss* og *dem*. Vi kategoriserer andre i forhold til oss selv, vi ser verden ut fra vårt eget ståsted, i *vårt bilde* for å si det slik. Det som er skadelig eller farlig ved slik tenkning, er at man skjærer alle over en kam, et folk er ikke nødvendigvis en enhetlig gruppe. Det er derfor lite fruktbart å legge opp til strategier der man går ut fra nettopp det og ikke tar i betraktning ulike kulturelle, politiske, økonomiske, religiøse og kjønnsmessige variasjoner. En annen ting som kan være viktig i en slik sammenheng, er å prøve å vise lokale maktstrukturer og befolkning at utlendinger heller slett ikke er en homogen masse. Vi nordmenn er ofte raskt ute med å fortelle at vi er norske når vi er i utlandet, vi regner med at nordmenn stort sett har et godt omdømme og at vi da blir behandlet bedre enn for eksempel amerikanere som sliter med folks forutinntatthet om dem mange steder de kommer. I Afghanistan er det et komplekst nett av ulike etniske grupper, flere av medlemmene uttrykker sterkere tilhørighet til gruppen enn til nasjonalstaten. De føler seg mer som for eksempel pashtunere eller usbekere enn afghanere. Men man skal også være oppmerksom på at dette ikke gjelder alle.

”Salma” forteller at pashtunere feiret voldsomt da Taliban kom til makten, de følte de dermed fikk bedre muligheter enn andre. Det førte med seg en del usikkerhet for ikke-pashtunere.

”Salmas” familie er tadsjikere, men legger ikke vekt på etnisk tilhørighet, hun understreker at hun er afghaner. *”Det er identitet som er viktig”, sier hun, ”det å ha familie betyr alt”.*

Det er ofte lettere å forstå noen som har likheter med oss selv. Den jevne nordmann vil i liten grad dele mange kulturelle, religiøse, politiske, etniske og kjønnsmessige trekk med den jevne afghaner og vil dermed ha svakt grunnlag for forståelse. Nettopp av den grunn blir det viktig å lære, og i den sammenheng prøve å opparbeide seg en forståelse av hva det vil si å være afghaner. I den læringen ligger det også et element av forståelse for at det ikke er en enhetlig oppfatning av hva dette vil si. Noen afghanere vil ha mer til felles med en nordmann enn med andre av sine landsmenn.

Det er også viktig å reflektere over hvordan man selv blir oppfattet. PRT-sjefen som siteres nedenfor hadde en forklaring på hvorfor afghanerne fikk et negativt bilde av nordmenn, men han understreker med ”hevdes det” at det ikke er hans teorier, men ”andres”.

”Vi vestlige blir i negativ sammenheng, negativ kontekst gruppert som én enhet. Muhammed-karikaturene er et eksempel på det som var en del av årsaken til at vi ble angrepet 7. februar. Sånne ting er jo i stand til å mobilisere stort sinne, stor aggresjon, stor oppslutning, hvis de vil. Og da kommer det, sies det av enkelte, opp en del mindreverdigfølelser som resulterer seg i aggresjon og sinne. Da får de plutselig en mulighet til å hevne seg på noe og noen som gjør at de føler seg litt bedre etterpå fordi at de føler seg kanskje i noen sammenhenger fornødt, vil noen mene, slik det er i dag, de som har kontra de som ikke har. Hevdes det.”

PRT-sjefen forklarer hvordan vestlige soldater blir satt i én gruppe, samtidig som han gjør nettopp det samme, han differensierer ikke mellom ulike afghanske grupperinger. Når man lager slike sterke dikotomier, lager man samtidig et svart-hvitt bilde der det blir ”oss mot dem”. I tradisjonell krigføring er det lett å forstå at en slik tankegang kan være nødvendig for å mobilisere de følelsene som trengs, eller å forhindre motstridende følelser for å gjennomføre visse handlinger. I freds- og stabiliseringsoperasjoner derimot er det mer påkrevet at man nyanserer bildet av befolkningen, siden det ikke er dem man skal krige mot, men derimot prøve å vinne tilliten til.

4.4 Hvordan forholde seg til lokalbefolkning og lokale maktstrukturer

I Afghanistan har man i liten grad tradisjon for å forholde seg til sentrale myndigheter, lokale maktstrukturer blir desto viktigere. Kunnskap om lokale genealogier er av stor betydning om man skal kommunisere med maktmennesker. Her må man også være klar over afghaneres relative forhold til slektninger og naboer, hvem som er allierte forandrer seg gjerne raskt og fettere er ikke sjeldent rivaler (Barth 2008).

Et ikke uvanlig trekk i afghansk mentalitet er kortsiktig tenkning. Denne egenskapen hos mange afghanere fører til mange misforståelser og en del forkludrede samarbeid med ”vestlige” aktører som planlegger i år framover. Man hører om afghanske soldater på oppdrag som må stanse i

ødemarka fordi ingen har fylt opp tanken med bensin. Når man har ulike begreper om tid og rom, blir det vanskelig å samle seg om de samme linjene selv om man er positivt innstilt. Militære styrker må her ta høyde for at de må forklare sine interesser og mål på en annen måte enn de er vant til. Man må tilegne seg kunnskap om hvordan man kan kommunisere på tross av ulik kosmologi og begrepsapparat. En av PRT-sjefene forklarte hvor lett folk kan endre mening:

”Jumbush og Dostum er motstander av sentralregjeringen fordi han får ikke sin rettmessige plass der. Så det var mye antiregjeringspropaganda. Men når Karzai hadde vært der, trykka på knappen på elektrisitetsverket, kjørt gjennom byen og stoppa og snakka med folk, kanskje ridd på Buzkashi-hest, sånn der du vet, der mange prøver å få tak i en død kalv og bringer den inn¹³. Og da var det liksom ikke måte på hvor bra alltingen var”.

Intervjuer: Det forandret seg så fort altså?

PRT-sjef: Ja, men da kan det jo like fort snu den andre veien også. Jeg oppfatter det slik at, du vet jo at i Norge har vi et begrep som heter ”den jevne mann i gata”. Jeg tror ikke det finnes i Afghanistan. Der er det hva mullaene bestemmer og mener, og hva krigsherrene, der de er sterke, bestemmer. “

Det kan altså virke som om det er vanskelig å vite hvem som er populær hos befolkningen fra dag til dag, folk forandrer fort mening. Det kan bety at det er lettere å nå fram til dem man ønsker, men også at de like gjerne kan snu ryggen til deg neste dag. Å følge nøye med på hvem det lønner seg å snakke med i dag, blir en utslagsgivende oppgave.

Hvordan man oppnår samarbeid med dem man ønsker, er også særskilt viktig. Det hjelper lite å vite hvem man bør snakke med hvis de ikke vil snakke med deg. Både å oppnå kontakt og beholde den kontakten er avgjørende i et langsiktig perspektiv. I konflikter og operasjoner er det vanlig at man kjøper informasjon og betaler informanter. Men at noen plutselig erverver seg rikdom, for eksempel i form av penger, smykker eller biler, kan gi uønsket oppmerksomhet og forstyrre balansen mellom lokale aktører. Det kan skape grobunn for misunnelse og konflikt, samt føre til at dine motstandere får god oversikt over hva slags type informasjon du har tilgang til. Dette vil i mange tilfeller sette informantens liv i fare.

CIA har funnet frem til én strategi for å ”*make friends and influence people*” (Warrick 2008:A01¹⁴). I en artikkel i Washington Post beskriver Warrick nye metoder for å nærme seg lokale myndighetspersoner og andre med makt i samfunnet. Å dele ut Viagra til klansledere og andre godt voksne menn med innflytelse har fungert godt for amerikansk etterretning. For en eldre mann med mye ansvar og flere koner, kan nettopp en slik pille bidra til at han kan overholde sine forpliktelser. Som en tidligere CIA-agent, Jamie Smith, formulerer det: ”*You’re trying to*

---

¹³ Buzkashi er en tradisjonell sport som minner om polo, men med en død kalv i stedet for en ball. Den som får tak i kalven og bringer den til ”målområdet”, har vunnet.

¹⁴ Referanse: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/12/25/AR2008122500931.html?sub=new>

bridge a gap between people living in the 18th century and people coming in from the 21st century, so you look for those common things in the form of material aid that motivate people everywhere” (Ibid). Det påpekes at Viagra kun ble delt ut i sjeldne tilfeller, og kun til eldre ledere som ville ha særlig glede av det. Det er ikke uvanlig å ha opp til fire koner, som er maksimum i følge Koranen. Mennene var særdeles tilfreds med virkningen av pillene og amerikanerne fikk tilgang til svært viktig informasjon. De understreker at utdelingen skjedde etter en samtale med vedkommende og en helsesjekk.

Selv om Viagra har vært å få kjøpt på markedet i Kabul siden 2003, har pillen ikke vært tilgjengelig i andre deler av Afghanistan, og det er sider ved slik utdeling man bør reflektere over. For den aktuelle mannen kan en slik pille hjelpe ham til å finne sin manndom og gjenopprette sin autoritet over husholdet, det kan gi ham flere barn og mer makt. Effekten av pillen vil høyst sannsynlig omfatte flere enn ham, særlig hans koner vil føle virkningene. Om det er en velkommen eller uvelkommen konsekvens for dem er vanskelig å si, men nettopp av den grunn skal man tenke over hvilke metoder man bruker. I et land der voldtekt av både kvinner og barn skjer til stadighet¹⁵ bør man vurdere nøye om man skal bidra til menns libido som et ledd i en etterretningsoperasjon. Vil de positive ønskede effektene veie tyngre enn de uønskede negative? Dette eksempelet viser hvor enkelt man kan oppnå resultater ved å kjenne til lokale seder og religiøs tradisjon, og bruke metoder som tar hensyn til dette. Man skal likevel være oppmerksom på at det kan komme utilsiktede negative effekter ut av en ellers vellykket operasjon. Det kan være effekter som ikke har noen direkte innvirkning på operasjonen og derfor ikke tas med i betraktningen.

4.5 Bruk av antropologer i felt

Den amerikanske professoren i antropologi, Dr. Dave Matsuda, har deltatt i krigen i Irak som medlem av et Human Terrain Team, forklart som *“forward deployed social science research and analysis think tanks”* (Matsuda 2008:2). Lagene består av fem til ni medlemmer, med sivil eller lokal bakgrunn, som opptrer som kulturanalytikere, samfunnsvitere og tolker. De utfører *“qualitative and quantitative sociocultural research and analysis across the human terrain to provide the cultural knowledge that aids the brigade commander’s decision-making process”* (ibid). Matsuda mener det er nødvendig med kulturell kompetanse for å tilnærme seg motparten. Han sier *“in order to achieve sustainable relations with other peoples and cultures, we cannot impose solutions, but must negotiate processes and outcomes”* (Matsuda 2008:6). I denne sammenhengen er antropologi svært nyttig i prosessen med å fremskaffe og formidle kryss-kulturell kunnskap. En del antropologer er kritiske til å støtte militære med sin kunnskap, de er redd for at den skal bli misbrukt. Dr. Matsuda sier seg delvis enig i denne kritikken, men mener at innsatsen i krigen er så høy at man må hjelpe på sin måte i stedet for å stå på sidelinjen og dømme. Han nevner et eksempel på amerikanske soldater i Irak som trodde de hadde lagt en disputt med lokale bak seg med et kondolansebesøk (Pryor 2007). Men neste gang de kom, ble de angrepet. Forklaringen var at de ikke hadde gjennomført de tradisjonelle forsoningsritualene, så

---

¹⁵ Se blant annet Unni Rustads *“På drømmedagen står vi opp klokka fire om morgenen”* om kvinner og barns livskår i Afghanistan.

avtalen hadde aldri blitt vurdert som gyldig fra de lokales side. Hadde soldatene kjent bedre til lokale og religiøse skikker, ville de ikke ha oversett dette (ibid).

For antropologer er det viktig å stille seg spørsmålet om man synes det er etisk forsvarlig å delta i operasjoner. Man bør være klar over hva konsekvensene av den kunnskapen man deler med andre kan medføre. First Lt. Tioni i den amerikanske hæren mener at den innsikten Human Terrain Teams bidrar med ikke må undervurderes: *"We fight an enemy who is very fluid, and the only way we're going to defeat them is by knowing the culture"* (ibid). De fleste antropologer vil være skeptiske til å bidra med informasjon som kan skade andre, motstandere eller ikke. Her er det viktig at fagdisiplinen selv diskuterer dilemmaene¹⁶.

Antropologisk kunnskap passer godt til bruk i felt, metodene og det teoretisk apparatet baserer seg på nærhet til folk. Imidlertid kritiserer Ann Marlowe, amerikansk skribent og filosof med lang erfaring fra Afghanistan, bruk av antropologer i felt. Hun har undersøkt hvordan amerikanske styrker ansetter antropologer i Human Terrain Teams i Afghanistan. Hun mener de ikke har den kunnskapen som trengs, men nevner Galulas¹⁷ antiopprørsoperasjon i Algerie som et vellykket eksempel på hvordan man kan få befolkningen på sin side. Det er ikke nok å bare "forstå" et folk. *"The French took back territory from the rebels not because Galula convinced them that he understood their culture, but because he convinced them that their interests were better served by affiliation with France"* (Marlowe 2007:1). Marlowe har et godt poeng, men det å overbevise noen om at det lønner seg for dem å være på din side, forutsetter at man også har de rette kommunikasjonsredskapene. Det å ha kjennskap til andres kultur og interne justis, regelsett og normer vil uansett være verdifullt. Man må tilpasse seg ønskene og målene til motstanderen, slik at man får en utgang begge sider kan godta: *"Teorin handlar inte om att påtvinga fienden sin vilja. Snarare är det frågan om att få motståndaren att självmant byta strategi, till en som är acceptabel enligt syftet med innsatsen"* (Gunneriusson 2006:267). Å få motstanderne til å endre adferd i takt med din egen, kan være en god, om enn utfordrende strategi.

Man skal imidlertid være oppmerksom på at informasjon kan bli utdatert, også i denne sammenhengen er det viktig å være kritisk til sine kilder. Dr. Pauline Kusiak skriver i en artikkel om hvordan sosiokulturell forskning kan knyttes sammen med militær operasjonalisering (Kusiak 2008). Hun understreker utfordringene ved militær bruk av akademisk kunnskap:

"Without some way to loop sociocultural research back into academic channels, military planners risk putting too much faith in the untested assumptions of their sociocultural researchers and of putting on a pedestal "academic expertise" that is no longer truly tested as such" (Kusiak 2008:71).

Nettopp av denne årsak kan det være avgjørende at militært og sivilt personell jobber sammen for å nyttegjøre seg den kunnskapen de begge besitter og utvikler. Kusiak understreker også

---

¹⁶ I Norge er dette et lite problematisert tema, i og med det lave antallet antropologer ansatt i Forsvaret. I USA har denne debatten foregått i noen år allerede.

¹⁷ David Galula (1919-1967) Fransk militæroffiser og intellektuell, utviklet flere antiopprørsteorier.

viktigheten av å ha med sivil kompetanse i militær sammenheng fordi "(...) *our military will be forced to operate in largely civilian contexts*" (ibid:74). Måten å drive krigføring på har i mange henseender forandret seg, nærheten til lokalbefolkningen er ett aspekt man må ta hensyn til på et helt annet nivå enn tidligere. Det å ha metoder og teorier om sosiokulturelle aspekter som dreier seg om virkelige liv som leves, vil være svært nyttig for andre som skal operere i et område der de må forholde seg til mennesker.

I dagens konflikter spiller media ofte en stor rolle. Hvordan ulike saker blir vinklet og lagt vekt på, har stor innflytelse på opinionen der hjemme, slutten på Vietnamkrigen er et slikt eksempel. Det er blitt mer vanlig å sammenligne konflikten i Vietnam med den i Afghanistan, noen påstår at likhetene vil føre til tap for USA og NATO (Sagflaat 2008¹⁸). Tenketanken ICOS (International Council of Security and Development) har utført en undersøkelse som påstår at Taliban har økt sine operasjonsområder (tilstedeværelse) med 18 prosentpoeng siden i fjor (2007), fra 54 % til 72 % av hele Afghanistan. Talsmenn for NATO mener tallene ikke er korrekte, men slike oppslag får likevel oppmerksomhet. Hvis de som leser slike oppslag ikke er kritiske til kilden, kan de ulike mediene få stor påvirkningskraft.

Marlowe påpeker at bildet folk får hjemme ikke alltid er det samme som afghanerne ser eller hvordan de opplever situasjonen. Hva som er sannheten er ikke alltid like tydelig. "... *the complaints I did hear from Afghans there, in Nangarhar and in Laghman, weren't about what the media would have you believe Afghans lament – alleged civilian casualties during coalition operations – but rather were about insufficient development aid or poorly executed USAID projects*" (Marlowe 2007:7). Amerikanske og andre vestlige medier la vekt på at afghanere var opprørte over sivile tap, mens de Marlowe snakket med uttrykte noe annet, nemlig at humanitær hjelp var mangelfull. De som tar beslutninger må ofte i stor grad ta hensyn til hjemlig befolkning og opinion. Hvis folk der hjemme påvirkes av feilaktige avisoppslag, blir det vanskelig å ta beslutninger i en annen retning enn det som etter hvert kan bli et folkekrav.

4.6 Legitimitet

"Hva som gjør bruk av militære midler legitimt vil også være både situasjonsavhengig og avhengig av hvem som vurderer hva som er legitimt" (Kjølberg 2008:21). Det vil i et samfunn alltid være ulike interessegrupper som vurderer de militære aktørenes innsats svært forskjellig. Da er det viktig å tenke over hvordan man går fram og hvilke motiver man har for handling, siden effekten av det man gjør kan ha stor innflytelse i folks liv. Kjølberg skriver videre at "En svært viktig målsetning for enhver stabiliseringsoperasjon er derfor å påvirke holdningene i det land det gripes inn i for at styrkenes innsats oppnår en størst mulig grad av legitimitet hos et bredest mulig spektrum av befolkningen. Å lykkes med dette er en forutsetning for å kunne bidra til stabilitet på en effektiv måte" (ibid:21).

For å oppnå legitimitet må man vise at man har langsiktige mål og at man er til å stole på. Hvis man lover befolkningen at man skal ta ansvar for deres sikkerhet og så flytter troppene til en

---

¹⁸ Referanse: <http://www.dagsavisen.no/utenriks/article385900.ece>

annen del av landet, vil dette ha negative konsekvenser for tilliten og troverdigheten til de utenlandske styrkene. Det er viktig å ha kontinuitet i arbeidet.

”Hver gang det kom en ny lagfører, kom han og spurte om det samme, men ingenting nytt skjedde. Det skaper en forventning når noen kommer og spør hva du ønsker deg og hva du og familien din eller landsbyen din trenger, men når mann etter mann kommer med noen måneders mellomrom og stiller de samme spørsmålene, men ingenting skjer, da mister du tilliten. Det som ikke innfris gjør deg skuffet og folk kaller det useriøst. De har ingen tillit. Soldaten vil hjelpe, men man må tenke langsiktig, det jobber vi veldig mye med. I dag kan vi nok fortelle mer om det. For meg var det min første tur til utlandet, jeg trodde jeg skjønte ting. Jeg var som en løk. ”Nå skjønner jeg det!” Men det var bare å dra av skall etter skall. Det vil alltid være en begrensning. Sånn er det bare” (PRT-sjef).

At militære elementer har forståelse for den kompleksitet et samfunn består av er av stor betydning for hvordan de utfører oppdraget sitt i utenlandsoperasjoner. Deres hovedkunnskaper skal alltid ligge innen det militærfaglige feltet, og de skal ikke behøve å utdanne seg til ”mini-antropologer”. Imidlertid vil en innføring i kulturell diversitet skape en forståelse som forhåpentligvis fører med seg et større element av respekt for den befolkningen man skal forholde seg til. I Afghanistan blir dette spesielt viktig da afghanere blir betegnet som et meget stolt folk. ”Salma” understreker hvor opptatt afghanere er av *skam* og *ære*. Hun forteller hvor ydmykende det er for menn når soldater bryter seg inn i hjemmene deres. De føler seg umyndiggjorte og ute av stand til å beskytte kvinnene og barna fra soldatene, de kan i praksis gjøre akkurat hva de vil, plyndre, voldta, drepe – alt med våpen i hånd. Enhver afghansk mann vil føle seg svært krenket, all respekt er borte. Azarbaijani-Moghaddam et. al. forklarer at å miste respekt er å miste ansikt, dvs. *namus* (ære), og at dette i noen tilfeller bidrar til mer mistillit enn sivile tap. (Azarbaijani-Moghaddam et. al. 2008:27).

Å gi en begrunnelse for hvorfor man er i landet, er også nødvendig. Man må kunne formidle at man ikke er en okkupasjonsmakt. Men mange afghanere har alternative forklaringer på hvorfor utenlandske styrker er i landet. ”Salma” setter spørsmålsteget ved at England, USA og Frankrike er i Afghanistan.

”De ønsker ikke fred i Afghanistan, hvorfor er de der? Hva er årsaken? Det er en dypere årsak til at de er der enn den som kommer frem. Amerikanerne og britene lagde jo selv Taliban, de skapte dem. De vil skape bråk slik at folk blir frustrerte og uoppmerksomme, så de selv kan stjele verdier fra Afghanistan. De tar med seg høyt utdannede amerikanske arkeologer og forskere som graver i jorda og finner verdifulle gjenstander. Så stjeler de dem med seg. De bruker dumme og gale afghanere til å jobbe for seg”.

Den afghanske ambassadøren til Norge har et mer positivt syn på utenlandske styrker:

” In Afghanistan people really wanted international intervention. And it wasn't an established, secure state like Iraq, it was a totally destroyed state. ISAF reinforced the legitimacy of

international intervention. That was really, really important. It was a bit unfortunate that at the early stage we really wanted the expansion of ISAF throughout Afghanistan in all areas. However, for quite a few years, 2002, 2003, 2004, it remained mainly in Kabul. Concentrated in Kabul. That was a lost opportunity. Because some areas which at that time were stable and secure, they became insecure because of the absence of foreign forces”.

Ambassadøren støtter sin regjering i å ønske tilstedeværelse av ISAF og andre vestlige aktører. Han setter ikke spørsmålsteget ved deres motiver for å bidra, men understreker viktigheten av at de gjør det.

” Although we from Afghanistan understand the debates, and they are legitimate, and nations and people of course can discuss whatever they want, from our perspective, whether you call it counterinsurgency or stipulation, whether you call it ISAF or if you call it something else, all we need is international help in military, economic, development, aid and political form. That’s what we need. That’s really the basic. And through ISAF, we get that. So that’s very, very helpful”.

Ulikheten i hvordan ambassadøren og ”Salma” oppfatter vestlige lands bidrag må ses i forhold til deres ulike posisjoner og bakgrunn. De har begge afghansk oppvekst, men er blant annet ulike i alder, utdanning, kjønn og etnisitet. Det medfører ikke nødvendigvis ulike oppfatninger om alt, men sannsynligheten for at de ser en del ting forskjellig er stor. Derfor er det viktig å tenke fleksibelt og bredt om man skal nå en stor og multifasettert gruppe.

Å involvere seg i lokalmiljøet betyr å få mer aksept blant befolkningen for sitt arbeid og sin tilstedeværelse – man er ikke så redd for det man kjenner. Alt som blir gjort mer personlig er vanskeligere å se bort fra senere. Det å involvere seg personlig betyr også å følge de lokale skikkene på respektfullt vis, som PRT-sjefen som fortalte at han leide hender med guvernøren, det var slik de gjorde det. En slik handling, som i Norge kan tolkes som noe homofilt, skaper et bånd mellom ulike maktmenn i Afghanistan, og har muligens økt guvernørens respekt for PRT-sjefen. Det viser at han er villig til å handle på afghanernes premisser og skaper med dette et mer vennligsinnet handlingsrom.

Det å bombe sivile mål gang på gang styrker naturligvis heller ikke fredsbyggingen. Å formidle at du vil hjelpe befolkningen samtidig som du bomber dem, er en paradoksal handling som de færreste vil kunne bygge et tillitsforhold på. Som Fredrik Barth hevder i et intervju med Morgenbladet (Gundersen 2008 s. 16-17) regner militæret med prosenter for feilbombing. For dem det gjelder er prosenter uvesentlig når folk dør og lemlestes. Det betyr lite å høre at det var en feil at noen døde så lenge de likevel er borte. Barth understreker viktigheten av denne perspektivforskjellen. Man må sette seg inn i hvordan folk opplever verdenen hvis man vil skape tillit.

4.7 Sosiokulturell forståelse som troppebeskyttelse

Hvordan man oppfører seg blant andre kan være tillitskapende og legitimerende eller konflikt-skapende og destruktivt. Målet i fredsstøttende operasjoner er å skape tillit i befolkningen for å

skape stabilitet og å opprettholde fred. Det kan da virke elementært at hvordan man fremstår overfor befolkningen har stor betydning for om man lykkes eller ikke. Egne styrkers adferd påvirker sikkerheten til soldatene, i militær sammenheng brukes ofte begrepet *force protection*¹⁹ om beskyttelse av egne tropper. Det kan dreie seg om fysisk beskyttelse som pansrede kjøretøy, skuddsikre vester eller høye murer med piggråd rundt leiren. Men det kan i like stor grad dreie seg om tillitskapende tiltak i felt, med tanke på å oppnå legitimitet blant befolkningen. I Afghanistan kan man finne nok eksempler på manglende kunnskap om hvordan man bør gå frem for å oppnå tillit blant lokal befolkning.

4.8 Feilslått tilnærming

Siden antropologen i denne studien ikke har hatt tilgang til det fysiske feltet, har internett vært en god kilde. På YouTube finnes en kolossal mengde med videosnutter lagt ut av ulike personer og grupper, dette er materiale som er tilgjengelig for alle med internettilgang. Det er stor variasjon; noe er skrytevideoer, noe er sentimentalt og noe er aggressivt.

Ett eksempel er en snau halvtimeslang reportasje, laget av et australsk tv-team²⁰. De viser hvordan amerikanerne går fram for å vinne "Hearts and Minds" med PSYOPS-metoder og hvordan deres fremgangsmåter vil påvirke australske soldaters omdømme siden de virker i noen av de samme områdene. Vanlige folk og opprørere vil ikke nødvendigvis skille mellom amerikanske og australske soldater, derav bekymringen. De sier tydelig at adferd i felt er *force protection*. Hvis du oppfører deg respektfullt, vil du også ha større sjanse til å bli respektert selv. Det kan virke ganske åpenbart for oss, men det er ikke sikkert det er like tydelig i felt da reglene plutselig blir virkelige og soldater blir redde eller mister fotfestet.

Reportasjen starter med å vise en amerikansk enhet som kjører rundt og spiller veldig høy rockemusikk. Dette gjør de for å provosere Taliban som de vet forbød musikk under sitt regime, og amerikanerne argumenterer for denne fremgangsmåten med at det "*vil lokke frem opprørerne*". Videoen viser også afghanske soldater fra ANA (Afghan National Army) som danser til musikken rundt bilene, noe amerikanerne tar som et bevis på at de har frigjort Afghanistan²¹.

Senere ser man at en amerikansk enhet har drept to opprørere, de har lagt dem på bakken, mot Mekka som et ekstra tegn på ydmykelse, samt satt fyr på dem. Handlingene er akkompagnert av respektløse kommentarer. Soldatene forklarer at brenningen av likene har en hygienisk årsak, til tross for at de befinner seg i et ørkenlandskap. En slik handling er i strid med Genève-konvensjonen og vil sannsynligvis bevise for befolkningen at soldatene er like barbariske som Taliban påstår at de er. I dette tilfellet har soldatene tydeligvis ikke tenkt på at de ikke er i krig med lokalbefolkningen og at de også er muslimer. Å handle på denne måten vil neppe innby til tillit blant folk når de ser hvor lite respekt soldatene har for deres religion og kultur. Hvis

---

¹⁹ Dette er et engelsk uttrykk, men brukes i stor grad i norsk militær sammenheng også

²⁰ Referanse på YouTube: http://www.youtube.com/watch?v=Hv_NzLtRiy4

²¹ Referanse: http://www.youtube.com/watch?v=Hv_NzLtRiy4

soldatene kan behandle Talibanmedlemmer på denne måten, hva slags garanti har andre for at de ikke blir behandlet på samme måte senere, når de vet at amerikanerne er i stand til slik oppførsel?

Den amerikanske PSYOPS-spesialisten Jim Baker forteller hva de har ropt over til opprørerne mens de brant likene av deres trosfeller: *"You were too scared to come down and retrieve their bodies. That proves that you are a lady boy that will always bleed to the bone"*.

Han leser videre opp noen eksempler på tekst de har ropt til opprørerne i fjellet for å få dem til å overgi seg til amerikanerne: *"We know who you are and your time in Afghanistan is short. You attack and run like women, you call yourselves Taliban and you're a disgrace to the Muslim religion and you bring shame upon your family. Come and fight like men instead of the cowardly dogs you are"*.

"You're surrounded; there's no way for you to escape. Come down from the mountains now, and you will not be harmed. You'll be given food and COLD water. If you persist in staying in the mountain, it will become your graveyard".

Baker informerer ikke om denne strategien har lyktes og om noen av opprørerne har overgitt seg etter denne type henvendelser.

Utsagnene vil neppe fungere som en brobygger mellom Taliban og amerikanske soldater. Ved å kalle motstanderen for en hund, et vesen som ikke står særlig høyt på rangstigen i Afghanistan, sier det mer om de amerikanske soldatenes kommunikasjonkunnskaper enn om Taliban. Det er vanskelig å forstå amerikanernes tilnæringsmåte, er hensikten virkelig å "vinne tillit" hos opprørerne? Hva slags opplæring og ledelse har disse soldatene? Bør Norge og andre land som har en annen tilnæringsmåte, si fra at slik oppførsel er direkte skadelig for deres mål? Norske soldater kan fort bli satt i samme bås som disse soldatene og mislikt for slike handlinger til tross for at de har en helt annen holdning og handlingsmønster. Bør man distansere seg fra andre lands strategier når de kolliderer så sterkt med egen? Er det mulig å presentere et skille, og er det i så tilfelle ønskelig? Man er i en sammenslutning, i ISAF, i hvilken grad har man mulighet til å la nasjonale interesser og holdninger spille en vesentlig rolle?

Personell fra den norske PRT-enheten i Meymaneh har andre tanker om force protection i forhold til tilnærming til lokalbefolkningen:

"Vi er nok ikke så pansra og så tagga når vi går ute som veldig mange andre nasjoners styrker er. Vi opererer vel langt mer på befolkningens premisser og er langt mindre opptatt av å reise hjem til kvelden for å beskytte oss, vi lever og er ute, og det gjorde vi veldig mye der, med rådgiveren. Da sover vi i telt og er borte lenge. Det er ikke alle som gjør det, og det gjør jo sitt til at du kan virke i og blant folk på en annen måte enn om du trekker deg hjem og opererer med pansra kjøretøy hele tida." (PRT-sjef).

Norske soldater drar altså ut i felt og snakker med lokalbefolkningen, de reiser noen ganger langt slik at de når folk de ikke ville gjort om de skulle hjem til leiren hver dag. Andre lands enheter har andre praksiser, noen drar alltid tilbake til leiren på kvelden og kjører i svært pansrede kjøretøy. Deres regler for fysisk beskyttelse av egne tropper er såpass stringente at de i liten grad får mulighet til å ha nærkontakt med befolkningen. I slike tilfeller blir det vanskelig å oppnå beskyttelse ut fra menneskelige faktorer.

4.9 På deres premisser

En stor utfordring i Afghanistan er korrupsjon. Det er ikke uvanlig at det foregår korrupsjon i statlige etater og andre deler av samfunnet. For eksempel ANP, det afghanske politiet, er beryktet for å være særdeles bestikkelig (Wilder 2007). Det afghanske samfunnet er i stor grad bygget opp av systemer som er avhengige av slike ordninger. Man kan fra ”vestlig” ståsted fordømme denne typen adferd, men å operere i et område der dette er utbredt samtidig som man tar avstand fra det, kan gjøre det svært vanskelig å gjennomføre operasjoner og tiltak. Slike forhold blir stort sett ansett som uakseptable og umoralske for folk fra ISAF-nasjoner, og de har mange regler å forholde seg til i så måte. Ambisjonen her er ikke å komme med en løsning på denne utfordringen, men å påpeke at man skal vurdere hva man ønsker å forandre og hvordan. Å fjerne systematisk korrupsjon i et land er en enorm oppgave, og man skal også tenke over hvorfor man ønsker det. Hvem er det ment å gagne? Synes de fleste afghanere det er greit eller sliter mange med å få til ting på grunn av et slikt system?

Et særlig vesentlig spørsmål her er hva afghanerne selv ønsker, spesielt når det gjelder hva slags styresett Afghanistan skal ha. Hva skal man bestrebe seg på å bygge opp? Antakelig vil man få mange ulike svar på det. Afghanere er en gruppe bestående av mange undergrupper med ulike interesser og agendaer, det er vanskelig å finne én felles plattform. Fredrik Barth skriver i sin bok om Afghanistan og Taliban fra 2008 at ”-jeg har jo gjennom hele denne fremstillingen nettopp lagt vekt på at dette landets befolkning i liten grad har bygd sitt samfunn som en sentralisert stat i det hele tatt, men snarere som et konglomerat av andre, usentraliserte organisasjoner” (Barth 2008:91). Det er viktig å forstå at afghansk mentalitet, i den grad noe slikt finnes, ikke først og fremst legger vekt på fellesskapet:

”Samfunnets form er en ytre omstendighet, som en tar for gitt. Din oppgave i livet er ikke å bygge fellesskap, men å ha styrke til å handle rasjonelt og strategisk på egne vegne i verden. Som hos kvinnene er det et individualistisk perspektiv som dominerer, og det er enkeltpersonenes evner som etterspørres. For begge kjønn er dette i pakt med den grunnleggende pashtunske orienteringen som tar det statsløse samfunnet for gitt: enhver må sørge for seg selv og sine nærmeste” (Ibid:95).

Barth viser her tydelig hvor langt fra å tenke statsorganisering pashtunere generelt sett er, noe som gjør demokratibyggning vanskelig siden dette er slik en stor og mektig gruppe. Bør man etterstrebe å bygge en demokratisk stat etter nordamerikansk eller europeisk idé hvis den ikke har støtte i majoriteten av befolkningen?

Som Barth påpeker er ikke dette samfunnet satt sammen slik at det er naturlig med en sterk stat som råder. Pashtunere er vant til å forholde seg til klanledere, religiøse ledere og krigsherrer. En vellykket og samlende regjering har ingen sterk tradisjon i Afghanistan (ibid). Derfor er et helt sentralt spørsmål i hvilken retning FN, NATO og USA bør gå når det kommer til oppbygging av samfunnet. Hva vil man i Afghanistan og hvordan man vil at samfunnet skal se ut den dagen ISAF-styrkene trekker seg ut? Det er vanskelig å se at dette prosjektet blir vellykket om man ikke fullfører det på afghanernes premisser. En av PRT-sjefene la fram sine tanker rundt dette:

” Men det er jo en type nasjonsbygging som Norge ikke er vant til eller har noen tradisjon for, og bare ordet i seg selv gir jo en del mennesker vanskeligheter med å trekke pusten etterpå. Jeg var definitivt ikke der for å bygge Norge, eller bygge et Norge i Afghanistan. Jeg var der for å hjelpe afghanerne å bygge sitt land, men jeg har på meg de norske brillene når jeg er der, det kan jeg ikke fri meg for, og de som jeg skal støtte og hjelpe, afghanerne, de tror at jeg tenker med norske øyne, og noe annet er illusorisk å tro” (PRT-sjef).

Han sier her at det er viktig å huske på at man har sin egen bakgrunn med seg, men at det ikke er riktig å implementere den i andres samfunnsstruktur. Hvis målet er å gjennomføre operasjoner på afghanernes premisser, må man jo ha kjennskap til hva som ligger i de premissene. Det kan være svært ulike ting, avhengig av hvem man spør i et samfunn.

4.10 Eskalering og feilgrepNår man skal operere i en annen kultur enn sin egen, er det viktig å vite hvem man bør snakke med og stole på. Hvem bør man ta kontakt med og forholde seg til? Afghanerne vil bygge allianser, hvem bestemmer deres holdninger? Når man kommer inn som utenforstående (utenlandske militære styrker) så utfordrer man den kulturelle og sosiale kapitalen til dem som sitter i maktposisjoner. Man må ta hensyn til dette ellers vil man komme i en situasjon der man vil få mange spoilere. Det er viktig å søke å forstå dem som innehar den symbolske kapitalen som trengs for å bestemme og styre hva som er meningsbærende i et samfunn (Bourdieu 1995 [1979]). Med kapital mener Bourdieu samhandling og relasjoner, ikke materielle ting. Han skiller mellom økonomisk kapital, som dreier seg om økonomi; kulturell kapital, som innebærer kjennskap til ”god smak og kultur”²² og sosial kapital, som er satt sammen av uformelle sosiale faktorer, det vil si at man kjenner til og behersker sosiale regler og normer. Den symbolske kapitalen er ikke alltid like åpenbar for utenforstående, men kan ha stor betydning i en del sammenhenger. Pashtunere fungerer ikke nødvendigvis best som én forent gruppe, men skifter ofte side i lokale, tradisjonelle spill om politisk makt (Barth 2008:65). Å forstå og kjenne til denne dynamikken, er svært viktig for å lykkes i Afghanistan. Hvem som innehar den viktigste symbolske kapitalen er avgjørende, ellers kan man risikere at man henvender seg til feil person eller gruppe. Hvis man ikke forstår den lokale kulturelle konteksten, risikerer man å eskalere konflikten.

Gregory Bateson lanserte begrepet *skismogenese*²³ forklart som spiraler av selvforsterkende negative strømninger som i ytterste konsekvens vil føre til systemets undergang (Bateson 1972:

---

²² Bourdieu mener den kulturelle kapitalen måles etter utdanning, dvs. tilegnet kunnskap.

²³ Fra gresk: *skisma* (brudd) og *genese* (opprinnelse)

61-72). Gjensidig negativ oppførsel forsterkes i et spill mellom aktører. Den kalde krigens rustningskappløp er et eksempel på dette, en negativ spiral som til slutt endte med Sovjetunionens oppløsning. Batesons løsning på skismogenese er å skape systemer som eksisterer i dynamisk balanse, hvor interaksjon skjer langs flere akser, og hvor det finnes korrigerende faktorer som forhindrer at systemet blir totalt destruktivt og ødelegges. Skismogenese kan deles opp i to typer; 1) symmetrisk: en bestemt type oppførsel som stimulerer mer oppførsel av samme slag 2) komplementær: aktørene ”utfyller” hverandre og skyver hverandre ut i ekstreme utslag av sine respektive karakteristiske rollemønstre. I konflikter vil man kunne se begge typer, og i Afghanistan er det avhengig av hvilke samhandlinger man snakker om. Forholdet mellom Taliban og ISAF-styrkene kan ses som symmetrisk, ved at begge sider hele tiden trapper opp innsatsen i konflikten med den andre parten i regelrette kamper. Det er også komplementært, siden de har ulike måter å kjempe på, de bruker forskjellige metoder. Man må bestrebe seg på å finne eller skape system som kan stanse eskaleringen og bygge opp dynamisk likevekt. Én slik faktor kan være å ikke feilbombe lokalbefolkningen, en annen å forbedre infrastrukturen, en tredje å forbedre sikkerheten så folk føler seg trygge.

Å kartlegge alle vesentlige aspekter som kan påvirke en operasjon, kan virke lite gjennomførbart, og er trolig det også. Men man kan ta høyde for en del, og da forhåpentligvis de mest utslagsgivende av dem. Å ha bredde i de undersøkelser man setter i gang under operasjonsplanlegging, vil ha stor betydning. Om man baserer seg på et lite antall kilder, vil informasjonen sannsynligvis være lite dekkende. Ulike mennesker har ulike interesser og agendaer. Flere antropologer i felt har hatt uheldige erfaringer med at deres hovedinformant har vært ”landsbyidioten” eller i alle fall en person eller gruppe som ikke representerte majoriteten i samfunnet²⁴. Med flere kilder kommer personers ulike agendaer tydeligere til syne.

4.11 Eksemplet med sprøyting av åkre

Et godt eksempel på hvorfor det er viktig å tenke på kulturelle hensyn, er diskusjonen rundt bekjempelse av opiumsdyrking i Afghanistan. Økonomiske aspekter henger ofte sammen med de sosiokulturelle, her dreier det seg om en tradisjonell økonomisk ordening som ligger nedfelt i mange afghanske grupper. En økonomisk tradisjon innen afghansk kultur.

Flere av aktørene i Afghanistan ønsker å spraye åkrene med et middel som dreper opiumsplantene. Karzai har motsatt seg dette med den begrunnelsen at folk vil tro det er gift fra himmelen og dermed fremprovosere opprør mot styresmaktene. Tidligere antinarkotikarådgiver for USA, Thomas Schweich mener den afghanske regjeringens motforestillinger kommer fra at flere av deres allierte, og ikke bare Taliban, tjener store penger på narkotikatraffikken. De er derfor ikke interessert i å bekjempe denne aktiviteten (Schweich 2008:1). Han mener at sprøyting av avlingene er den beste løsningen på bekjempelse av opiumsdyrking og viser til flere rapporter som sier at det slett ikke kun er fattigfolk som taper på dette, tvert i mot er det de rikeste

---

²⁴ Les for eksempel Napoleon A. Chagnons beretning om hvordan landsbybefolkningen i hele fem måneder lurte ham til å kalle nabohøvdingen og hans familie ved kjønnsnavn og andre fornærmelser i ”Yanomamö” fra 1992, s. 20-21.

områdene i Afghanistan som vil bli berørt (ibid:4). Schweich mener at målet heller ligger i middelet og er lite opptatt av hvordan dette påvirker lokalbefolkningen. Men han har oversett i alle fall ett aspekt ved temaet.

Verdensbankens rapport fra 2008 om dette emnet, nevner én av flere vanskeligheter med utrydding av valmueåkre. Det tradisjonelle systemet med kreditt, kalt *salaam*, gir forskuddsbetaling for avlingen. Siden bonden får betalt på forhånd, vil en ødelagt avling sette ham i gjeld. For bønder som ikke eier jorden selv, er friheten til å dyrke fritt hva man vil også svært liten, og beløpet på gjelden stor (The World Bank 2008:5). Hvis ISAF og amerikanske styrker vil opparbeide seg et godt forhold til befolkningen, er det vanskelig å se at utryddelse av avlingene deres vil ha særlig positiv effekt.

Dette tilfellet viser hvor vanskelig det kan være å kjenne til alle vesentlige aspekter i forbindelse med en planlagt operasjon. En operasjon som innebærer spraying av opiumsåkre i Afghanistan, kan medføre opprør fra fattige bønder i gjeld. Det er viktig å vurdere slike eventuelle uønskede effekter før man igangsetter tiltak. Men da er man avhengig av at noen har kunnskap om slike faktorer.

5 PRT-ets rolle og muligheter

5.1 Funksjon og kapasitet

Det har lenge vært debattert hvorvidt PRT-et utgjør den funksjonen man ønsker i Afghanistan. I en brosjyre utgitt av Forsvaret i 2008 som heter "Det norske Forsvaret i Afghanistan", står det at stabiliseringsstyrkens viktigste funksjon er "å innhente informasjon om situasjonen og behovene i de ulike provinsene, vise tilstedeværelse og informere lokalbefolkningen om utviklingen og om Isafs oppdrag. (...) PRT-et skal også understøtte det valgte sentralstyret i Kabul, den afghanske nasjonale hæren, det afghanske politiet og bistå disse i utviklingen av provinsene" (ibid:8). Den norske enheten i Meymaneh samarbeidet med britene fra juni 2004 og overtok som ledernasjon i september 2005 (Flatemo 2008:9). Handlefriheten har vært stor, og de ulike nasjonene har håndtert utfordringene hver på sitt vis (Jakobsen 2005, Flatemo 2008). Per desember 2008 består enheten av i overkant av 400 personer, noe som er en økning på over 300 fra overtakelse som ledernasjon (Rønne 2005). Styrken har vokst, samtidig som tilskudd fra andre nasjoner har kommet til, i dag bidrar også Latvia, Makedonia og Island med personell i tillegg til Norge.

Det har i Norge vært diskusjoner om hvordan det sivilmilitære samarbeidet skal utføres og hvilke oppgaver som skal prioriteres²⁵.

En av PRT-sjefene forteller hvordan han håndterte det at han ikke var overordnet det sivile personellet i enheten, bortsett fra i sikkerhetsspørsmål:

---

²⁵ Begrepet *sivilmilitært* vil ikke bli problematisert her, for en mer inngående diskusjon på dette temaet, se Tone Danielsen, "Common sense is not that common", 2008: 31-35.

”Og [jeg] kommer til den oppfatning at her er det viktig, det er så få på sivil side, og å få dyttet de opp og frem mest mulig, og dempe sin egen profil overfor dem, fordi du uansett som sjef PRT blir løftet frem i alle sammenhenger. Så jeg ville finne sammenhenger der vi kunne få løftet opp de andre. Det er en helt umulig oppgave å forklare de lokale myndighetene denne kommandostrukturen, det er helt fånyttet. Det er bare en sjef PRT, og alle så på ham, og derfor ble det for så vidt viktig å signalisere utad at de på den sivile siden representerte PRT, men å begynne å forklare de at politisk rådgiver var egentlig likestilt med meg, var umulig, de er veldig sjefsorienterte. Så jeg brukte mye tid på å klemme ut en tilnærming på det. Hadde bestemt meg ganske raskt at vi skulle bli enige om et felles ståsted, jeg kalte det for et Guideline Document, det lagde vi, den prosessen førte da fram til en felles plattform på 20 sider, og da det ble gitt ut var alle enige, prosessen vi brukte tok et par måneder. Det gjorde at vi fikk en god felles forståelse av hvordan PRT-et skulle drives. Vi kunne da også formidle dette til neste crew. I bunn og grunn åpnet det for at vi skulle ha sektorvise, separate, militære planer for sikkerhetsoperasjoner. Og det var del av min plan før jeg dro, få et sånt toppdokument, slik at vi hadde våre domener som vi kunne være eksperter på”.

Denne sjefen var altså opptatt av å få frem ulikt personells kompetanse og å implementere det konkret i handlingsdokumenter.

Noen mener at militære, spesielt PRT-et bør ha oppgaver som virker oppbyggelige på lokalbefolkningen: *”Without material help provided by PRTs for reconstruction efforts the perception of them as occupying forces among the local population would be strengthened, and their credibility diminished”* (Piiparinen 2007:154). Andre mener at man skal være svært forsiktig med hvordan man nærmer seg befolkningen, det påvirker forholdet til andre aktører også:

“The same logic applies to the American use of leaflets threatening to cut-off aid unless the locals give the coalition information about Al-Qaeda and the Taliban. It is unlikely to yield much information which could not have been obtained by other means, but it poisons the relationship to the humanitarian organisations. The net effect is also likely to be negative for the coalition on this instance” (Jakobsen 2005: 37-38).

En kritikk av soldaters evne og kapasitet til å opparbeide seg lokal kunnskap i utenlandstjeneste er at de ikke er der lenge nok. I denne sammenhengen mener noen at sivile aktører har en fordel:

”Civilian experts, (...), are usually assigned to a mission for at least 12 months. This has been considered necessary for building social networks and trust among the local people, a fact that was also recognized in a best practices workshop in November 2005. In sum, due to their long(er)-term commitment to conflict management, civilian experts may uphold a more realistic and responsible sense of the final cause of their actions compared to their military counterparts. (...). Shorter time frames will mean a tendency to see results in material outcomes, longer term presence will allow for seeing the intangible changes” (Piiparinen 2007: 151).

Det er vanskelig å få til militære kontingenter på mer enn seks måneder, noen mener det kan være mer beleilig og praktisk å ha tre måneders kontingenter, men da flere etter hverandre med lange opphold i midten. Poenget er uansett at Forsvaret må vurdere ulike muligheter for å kunne være så fleksible som operasjonene krever i denne sammenhengen. Det kan skape mer stabilitet og økende tilførsel av interesserte hvis man tar høyde for en mer individuell tilrettelegging. Dette er ingen ny problematikk, men det at man har diskutert et spørsmål tidligere, bør ikke sette en stopper for ny debatt.

Et annet aspekt er at personell lett kan bli frustrerte om de ikke får gjort den jobben de er satt til å gjøre. I mange tilfeller er det jo slik at arbeidet i felt er styrt av utenomliggende omstendigheter, det er ikke uvanlig at noen blir skuffet over lavt aktivitetsnivå eller mer kjedelige oppgaver enn de hadde forventet. Da er det særlig viktig at det informeres grundig om dette på forhånd, slik at personellet er forberedt på dødtid og har bedre forutsetninger for å takle det også.

5.2 Endring av PRT-strukturen

Major Trond Martin Flatemo har skrevet en masteroppgave om konseptutviklingen i forhold til det norske PRT-bidraget. Han skriver blant annet om statssekretærforumet som Espen Barth Eide, statssekretær i FD, tok initiativ til (Flatemo 2008:57). Han var opptatt av hvordan Norge kunne påvirke videre utvikling av et sivilmilitært samarbeid innen ISAF som leder av en PRT-enhet. Flatemo skriver: *"Videre ble det poengtert at det fra norsk side også ble lagt til grunn at NATO/ISAFs mandat i Afghanistan var begrenset til å stabilisere sikkerhetssituasjonen, og på den måten la til rette for sivile/humanitære aktørers innsats. Det ble også slått fast at militære ikke skulle drive CIMIC/humanitært arbeid"* (Flatemo 2008:57). Spørsmålet om å endre PRT-et har blitt aktualisert i løpet av høsten 2008. Barth Eide sier selv at han ikke er begeistret for den form enheten har²⁶. Det interdepartementale forumet bestående av statssekretærer fra utenriksdepartementet, forsvarsdepartementet, justisdepartementet og statsministerens kontor er i gang med å diskutere dette temaet²⁷.

Det har etter hvert kommet frem en erkjennelse av at PRT-modellen er tilfeldig²⁸. Den er en overlevelse fra den britiske modellen, og meningen var å hjelpe og bistå de afghanske myndighetene. Da var det først naturlig å tenke mer på den militære organisasjonen enn evnen til å gjennomføre dette på sikt. Det var hele tiden meningen at denne modellen skulle være midlertidig. Modellen er ikke så optimal når det gjelder å kanalisere sivil støtte.

Blant mange andre har også Azarbaijani-Moghaddam et. al. påpekt den manglende kontinuiteten i PRT-ene, særlig med hensyn til den stadige (to ganger i året) utskiftingen av sjefer:

---

²⁶ Fra seminar "Integrated Missions og alternative strategier for Afghanistan", Folkets hus, Oslo 15.09.08 i regi av Norges fredsråd og Norsk tjenestemannslag (NTL).

²⁷ Forumet blir referert til i St.prp. nr. 48 (2007-2008), s. 60, det skal stå for *"koordinering og samordning av den militære og sivile innsatsen"*.

²⁸ Det er ikke definert noen helhetlig PRT-modell, men i mangel av mer dekkende uttrykk er dette brukt her som arbeidsbegrep.

”It is admitted that even the personalities of PRT commanders change the way civmil relations are handled – for example, while one commander may support the civilian component, the next could see only military solutions to problems” (Azarbaijani-Moghaddam et. al. 2008:13). Det er ganske tydelig at de ulike lederne har hatt stort handlingsrom for sin enhet, og ulikhetene dem i mellom har også gitt utslag i ulikheter PRT-kontingentene i mellom. En av PRT-sjefene ønsket større innslag av sivile i enheten:

”Den militære sikkerhetssituasjonen og det militære håndverket, det kan jeg veldig godt. Men hvordan jeg skal bygge evne til å drive myndighetsutøvelse, der er ikke jeg så flink. Så vi manglet altså den gode rådgiveren på det. Det kan godt hende at det finnes sånne gode rådgivere som har uniform på, men jeg vil håpe at det finnes flere av de som ikke har uniform på. Men de var ikke der. Når jeg ble spurt om jeg trengte flere militære styrker der nede, - nei, sa jeg, men jeg trenger mange flere sivile. Jeg trenger lærere, jeg trenger administratorer som kan lære opp afghanerne. I den ene kommunen var det 80 000 mennesker. 16 hadde 7 års skolegang. Hvordan skal du administrere det? De kan det jo ikke. Selv om de vil. De har jo ikke evne til å administrere, bare det å gjennomføre et møte, det å få med seg saksforberedelse, få gjennomført etter agendaen, skrive et referat etterpå, var noe veldig, veldig få kunne.”

PRT-sjefen viser her til hvor vanskelig det kan være å gjennomføre ting på en måte som er naturlig for nordmenn, men som ikke er en selvfølge for afghanere. For at PRT-et skal klare å utfylle sin funksjon, er det avgjørende at man klarer å kommunisere med nøkkelpersoner i lokalsamfunnet. Den afghanske ambassadøren til Norge mener det viktigste med PRT-et ikke er hva enheten heter, men hva den gjør:

”On the point of the PRT being good use of money, the money that comes to PRTs from different countries, that’s a military budget anyway, it doesn’t come from civilian budgets, in most cases. I’m not talking about every country, but particularly in the case of the US, which is the largest spender on PRT, that money comes from the Department of Defence, it’s not US AID money. So it doesn’t take anything out of the pockets of the NGOs. And on the last criticism, whether they should focus on military and not development. That is a concern that we also shared in the beginning. We were unhappy with this whole term, Provincial Reconstruction Team, I personally wanted, when I was there, we had all these discussions with the president, and there was a view that it should have been called PSTs – Provincial SECURITY Teams, because it’s a better use of soldiers. However, we’re not really bothered about terminology, I think what’s important is what they actually do and whether they are successful. And I think that the experience shows in the southeast of Afghanistan, Paktia, Paktika, Khost, and in some other areas, they were very successful, building relationships with the community and implementing some projects, but also bringing security”.

Norges Afghanistan-profil skal legge vekt på afghanisering, det vil si å støtte de lokale myndighetene. Militære ressurser vil antakelig i større grad bli rettet mot OMLT-modellen ²⁹.

---

²⁹ OMLT = Operational Mentor and Liaison Team. Enhet som skal bidra til å utvikle den afghanske hæren ANA (Afghan National Army).

OMLT er mindre stedsbundne, mindre statiske og mer fleksible, og har hatt suksess med å støtte ANA.

Seniorrådgiver Sigurd Marstein i FD sier ³⁰: ”Vi vil spille mer på lag med FN, med mulige rådgivere. Vi vil gi penger til FN, som igjen vil kanalisere penger til hjelpearbeidet. Det er ikke nødvendig med nasjonal styring på de ulike prosjektene, men det er også meningen at man skal støtte norske og utenlandske NGO-er. Det blir en fin dag den dagen afghanske NGO-er kan ta over det arbeidet. Norge gjør mye i Faryabprovinsen”.

En av endringene som kan komme er en mer eller mindre sivil enhet, der distribusjon av humanitær hjelp også inngår. I den sammenhengen blir det viktig å videreføre verdien av å ta sosiokulturelle aspekter og kulturforståelse med i opplæringen. Dette er kunnskap man må ha med seg uavhengig om man er militær eller sivil.

6 Koordinering og sameksistens mellom aktører

6.1 PRT versus NGO

I Stortingsproposisjon nr. 48 står det at ”PRT kombinerer militære virkemidler med sivilt ledet bistand for å styrke autoriteten til sivile myndigheter og stabilisere landet” (St.prp. nr. 48 (2007-2008):60). PRT-et ble opprinnelig utformet som en del av ”comprehensive approach”³¹-konseptet, man skulle få sivile og militære til å samarbeide i freds- og lavintensitetsoperasjoner. En av årsakene til at dette ble sett på som viktig, var den økende forståelsen for at menneskelige faktorer spiller en større rolle i dagens konflikter enn i tidligere kriger. ”For å oppnå varig stabilitet og normalisering i samfunn som har vært preget av konflikt, er det ikke tilstrekkelig med militære virkemidler alene” (ibid).

PRT-ets rolle og arbeidsoppgaver har vært omdiskutert, og debatten har vært og er tidvis opphetet, noe forrige kapittel også viste. Vanskelighetene oppstår der skillet mellom militær og sivil virksomhet blir utydelig. Imidlertid er det mange som forsøker å finne ut av hvordan man kan løse dette dilemmaet på best mulig måte for alle parter. Noen store undersøkelser angående dette problemet er allerede utført.

En rapport som ble skrevet i 2008 for ENNA og BAAG³² av Sippi Azarbaijani-Moghaddam (et. al) ”*Afghan Hearts, Afghan Minds*”, forsøker å beskrive hvordan ulike aktører blir oppfattet i Afghanistan. De har intervjuet 140 mennesker. Noe av det de kom frem til var at det ikke eksisterer noe homogent felles bilde av hvordan hjelp ble oppfattet:

---

³⁰ Fra telefonsamtale 23.09.08.

³¹ På norsk oversatt til ”helhetlig tilnærming”, se St.prp. nr. 48, s. 60.

³² ENNA: European Network of NGOs in Afghanistan, BAAG: British and Irish Agencies Afghanistan Group

”Some informants emphasised that assistance is welcome regardless of its provenance, whilst others underlined that aid from the military brought serious risks with it. Despite efforts to improve their coordination with civilian actors, such as the Afghan Government, the international military remains continuously challenged in delivering assistance. It persists in implementing aid largely on the basis of a ‘charity’ paradigm, which can be perceived as patronising, instrumentalist and unsustainable by local populations” (Azarbaijani-Moghaddam et. al. 2008:7).

Noen setter pris på innsatsen, andre ikke. I en slik sammenheng er det viktig å være svært bevisst på hvordan man går frem, og være nøye med hva slags personell som utfører hvilke oppgaver. Noe av det mest vesentlige blir å la flere komme til orde i en slik vurdering.

En finsk politisk rådgiver ved det norskledede PRT-et skriver om prosessen rundt en operasjon som gikk på å samle inn våpen fra lokale og rivaliserende krigsherrer og andre aktører (commanders). Det var større sjanse for suksess ved sivilmilitær planlegging. *“In hindsight, both lines of thinking were justified and produced a discussion within the PRT command group, which was more multifaceted than one that would have been based on only one line of reasoning, whether a civilian or a military one” (Piiparinen 2007: 147).*

Mange NGO-ansatte argumenterer for hvorfor soldater ikke skal bedrive verken nød- eller utviklingshjelp. NGO-ene er i felten mye lenger enn militære, de har fagkunnskap om hvordan man skal hjelpe, og de har ingen politisk agenda eller mandat. En NGO-ansatt sa hun mislikte PRT-konseptet, men mente at hun like gjerne kunne holde foredrag for dem og lære dem opp, hvis de nå først skulle være der. Det var bedre om de tilegnet seg all den kunnskapen de kunne få. Forhåpentligvis ville det redusere eventuelt skadeomfang som soldatene kunne skape ved å gjøre feil i felten. Hjelparbeideren sa dette om forholdet til PRT-et:

”Vi i NGO-er som opplever de ulike PRT-ene, blir forvirret og holder en distanse. Den politiske kompleksiteten blir større og større, så det blir viktigere med distanse. Vi har bedt den norske PRT-et om å ikke dra på skoler osv. Men vi jobber der med andre midler enn norske. De er ikke øremerket norske interesser. De er en direkte trussel mot barna og skolen. Hvis de (Taliban o.a.) ser militære kjøretøyer utenfor, vil de kunne angripe. Hvis det er kvinnelige lærere osv. Derfor ønsker vi ikke militære på skolen. Vi jobber i mange områder der myndighetene ikke har kontroll. Vi må sees på som nøytrale. Vi føler at vi blir sett på som nøytrale. De steder vi har kommet inn har vi blitt ansett som nøytrale og uavhengige. Jeg forstår at snille norske soldater vil hjelpe, men de må holde seg unna. Det er også et økonomisk aspekt her. Det koster mye å ha soldater på bakken. Ca 250 000 \$ pr amerikansk soldat pr år. Det koster mye mindre å ha en hjelparbeider. Vi benytter oss mest av lokale medarbeidere. Det er viktig med økonomi. Man må bruke pengene best mulig og mest effektivt. Humanitær innsats må være like stor som militær”.

6.2 Moralsk og etisk hegemoni

En NGO-ansatt kalte soldatenes forhold til afghanere som ”ekkel fattigdomsturisme”. Soldatene mangler den nødvendige kunnskap og blir redusert til en slags turister som føler medynk overfor lokalbefolkningen. Hjelparbeideren mente det ekskluderte dem fra å være profesjonelle i felten,

soldater har ikke den nødvendige distansen som gjør at man kan prioritere og ta de vanskelige valgene.

I det denne NGO-ansatte sier kan man tolke et snev av nedsettende holdning overfor militært personell. Det er mer moralsk forsvarlig å være hjelpearbeider enn soldat. Det å ha politisk motiv er å ha et "besudlet" eller i beste fall "farget" motiv. En del av denne holdningen viser behovet for moralsk og etisk hegemoni. "Vi er her for å hjelpe, det er ikke dere!" Øyunn Holen fra Leger Uten Grenser kritiserer i en kronikk i Dagbladet soldater for sammenblanding av arbeidsoppgavene: "*Humanitær bistand skal overhodet ikke ha andre mål enn å avhjelpe nød. Det er en medmenneskelig handling, ikke en politisk handling*" (Holen 2008: 56). Riktignok er ikke militær aktivitet det samme som humanitært arbeid, men å påstå at fredsoperasjoner ikke kan ha et medmenneskelig aspekt for de som bidrar, er å minimere andres innsats. Det bør ikke herske tvil om at mange soldater også drar på utenlandsoperasjoner for å hjelpe på sin måte. For de fleste vil det å utgjøre en forskjell være viktig. En PRT-sjef sa det slik:

"Noen har sammenligna med å stikke handa ned i ei bømte med vann, og når du tar den ut igjen, så er det fortsatt fullt med vann, og du har ikke gjort noen endring. Jeg satt igjen, da vi reiste, med en god følelse. Vi hadde gjort en forskjell. Det var fredligere fordi vi var der. Det er vanskelig å si hva vi gjorde, for en del arvet vi jo fra de forrige, og noe bereda vi grunnen for de som kom etter oss."

Å påstå at man er eneste aktør med et medmenneskelig aspekt, kan lett tolkes som en viss forakt for de andre aktørene. Først bør man definere hva en politisk handling er, noen vil argumentere for at all samhandling er en form for politikk, og at man ikke kan være politisk nøytral i noen konflikt. Særlig ikke hvis en av partene ser deg som en del av den politikken. NGO-er er i Afghanistan på mandat fra FN som igjen er der etter forespørsel fra den sittende regjering under Karzai. Slik kan man definere hjelpen som politisk initiert og godkjent. Generalinspektøren for Hæren, Robert Mood, sier at humanitær bistand er et politisk virkemiddel siden det man gjør i Afghanistan har en effekt på befolkningen og at organisasjonene mottar statlige midler³³.

En PRT-sjef ble spurt om han mente at hjelpeorganisasjoner hadde et moralsk "overtak":

"Jeg valgte å ikke tenke de tankene, så det, jeg gjorde faktisk ikke det, for da har jeg med én gang sagt at det er noe sånt, at det er en god og en dårlig moral. Jeg tror det er så mange oppgaver å fylle der nede at jeg trenger ikke å tenke moral i det aspektet. Jeg har stor respekt for de som er der nede. Uten våpen, og som setter sine liv i fare, stor, stor respekt for det, og synes at de er beintøffe som gjør det. Og jeg respekterte dem for det, men de av dem som ikke ville samarbeide, så slapp de å gjøre det. Og jeg prøvde ikke å tvinge meg på, men vi prøvde å gi de informasjon om sikkerhetssituasjonen. Og de aller fleste var villige til å ta i mot det. Og da gjerne administrert gjennom FNs lokale stedlige representant UNAMA³⁴. Det var daglig at det kom sånne organisasjoner til leiren og hadde møte med oss, noen få overnattet hos oss, atskillig

³³ Referanse: <http://www.abcnyheter.no/node/74371>

³⁴ United Nations Assistance Mission in Afghanistan

mange flere av dem spiste lunsj og middag, for vi hadde det beste kjøkkenet i provinsen, trolig i hele Nord-Afghanistan”.

Det er viktig at alle parter har respekt for ønsker om å unngå kontakt, det gjelder lokalbefolkning i like stor grad som andre aktører. Man skal være bevisst på at kontaktskapende adferd kan gjøre befolkningen skadelidende. Blir man sett sammen med militære kan det bli oppfattet som fraternisering eller at man gir vedkommende etterretningsopplysninger: *“People felt that their lives would be at risk if they were seen to become too familiar with PRT personnel – sustained contact with a PRT would lead to accusations of providing intelligence and therefore decreased security”* (Azarbaijani-Moghaddam et. al. 2008:39). Et annet poeng Azarbaijani-Moghaddam et. al. understreker er at PRT-ene må være nøye med hvem de samarbeider med i lokal sammenheng. Det kan for eksempel være lokale entreprenører som ikke nyter respekt blant sine landsmenn og som dermed reduserer respekten for PRT-et blant befolkningen (Ibid:46).

En ting er å ville ha sterke skillelinjer mellom militære og humanitære oppgaver, det finnes det mange og grundige argumenter for. En annen ting er den prinsipielle motstanden og dømmingen enkelte aktører viser i retorikken rundt dette temaet. Det har i lang tid vært stort fokus på dette, men det ser likevel ikke ut til at man har kommet særlig mye nærmere en løsning som fungerer for alle parter. Derimot virker det som folk i felten er mer pragmatiske. En av PRT-sjefene hadde dette å si om forholdet mellom NGO-er og PRT-et:

”Vi hadde et veldig godt forhold. Helt uproblematisk. De var ofte i PRT-et og våre sivile rådgivere var ofte hos de, de ville stort sett ikke ha folk med våpen, så da reiste vi heller ikke dit, for oss ville det vært utenkelig å legge fra oss våpenet. Men de var jo ofte hos oss sånn rett før middag, og spiste middag i kantina vår. Jeg hadde jo samla lederne for de store NGO-ene én gang i måneden, mens de sivile rådgiverne hadde ukentlige møter med dem. Det ligger i ryggmargen hos de, tror jeg, som skyldes nok en sånn gammeldags..., at de ikke klarer å skille mellom nasjonsbygging og krig, da. Tror nok NGO-ene i første rekke har lang vei å gå her, Forsvaret er mye mer pragmatisk. Pluss at i en sånn sammenheng som dette her er NGO-enes innsats, sagt med all respekt, de gjør en kjempejobb, bare en parentes mot alt det andre som gjøres, gjennom sivile firmaer og utvikling av landet. Så det er viktig og riktig, men det når jo ikke til knærne i forhold til den andre innsatsen som gjøres av det internasjonale samfunnet. De bør nok også gå litt i seg selv og ikke overvurdere deres betydning, altså. Der ute så er dette uproblematisk og fungerer veldig bra. Hvis de følte usikkerhet i noe område, så spurte de om vi skal ned dit den uken; ”det gjør ingenting om dere er i området”, og sånne ting.

Men de ville ikke ha noen eskorte og slike ting, eller ”vi skal inn der og da, fint om dere ikke er der”. Stort sett så hadde vi ikke noe problem med det. Så derfor tror jeg dette oppgjøret først og fremst må skje hjemme på ledelsesnivå hos NGO-ene, og det må en utlufting til i UD. For du starter på statsvitenskap, innom en NGO, innom UD på lavt nivå, tilbake i UD igjen. Det er samme løp, du må ha mye mere tanker inn. Det er på sett og vis reaksjonært. Rett og slett få nye hoder inn som har en litt annen bakgrunn, ikke minst i UD-miljøet, som er trendsetterne. Hvis

NGO-ene værer at "hvis jeg mener dette, så får jeg mer uttelling økonomisk", så mener de fort det. Hvis UD er mer dynamiske og fleksible på dette her, så vil dette også smitte over, tror jeg".

Han understreker at militære og humanitære folk samarbeider og koordinerer fint i felt, problemene og kontroversene er hardere i departementene og på ledelsesnivå i Forsvaret og de ulike organisasjonene. Nå er det vel ikke noe nytt i at det er forskjell på kart og terreng, det som er interessant å påpeke her, er at én side i stor grad er villig til å samarbeide, den andre ikke. Men situasjonen er noe mer komplisert, NGO-ansatte har nok av eksempler på hvorfor det er farlig med samarbeid, hvorfor det er livsviktig for dem å ikke bli assosiert med vestlige militære styrker.

En NGO-ansatt forklarer det å ikke kunne samarbeide eller samkoordinere arbeidet med PRT-et:

"Vi hadde noen tilfeller i fjor høst eller i våres da vi hadde åpning av noen skoler vi hadde bygget oppe i det norske området, og da spurte de fra det norske PRT-et om de kunne komme og være til stede på åpningen, og det måtte vi si "dessverre" til. Dere kan ikke komme, fordi vi kan ikke bli sett sammen offentlig. Vi har disse koordineringsmøtene, de er på nøytralt sted, vi kjører ikke til deres leir, vi møtes på et annet sted, for eksempel hos FN. Sånn som i Kabul, så skjer det hos FN. For det er ikke unaturlig at det kommer flere representanter dit. Så det har veldig praktiske konsekvenser dette her, at vi må holde den separasjonen".

Skillet mellom sivile NGO-er og militært personell er viktig i mange sammenhenger.

Cornish og Glad starter med grunnprinsippene:

"Not only is this an issue for NGOs because military personnel are not trained to perform such tasks (and the results are thus extremely variable), but it also contributes to blurring the lines between military and civilian actors, which can increase the risk for aid workers" (Cornish & Glad, 2008:4).

"Unfortunately by questioning the politicisation of aid and the notion of shared goals (commonly described) amongst all actors, humanitarians are now seen as obstructionists and antiquated by the political and military communities" (Ibid: 6).

Det er ingen uenighet i at mange sivile mål blir angrepet, diskusjonen går mer (eller burde gå mer) på hvorfor de sivile er mål. Er det fordi de assosieres med militære krefter, eller er de et mål i seg selv ved at de er vestlige? En britisk kvinne ble drept i Afghanistan i oktober 2008 (i Kabul) fordi hun i følge hennes drapsmenn drev med evangelisering for kristendommen, så hun ble beordret drept ³⁵.

Et annet aspekt ved afghansk kultur og mentalitet, er at afghanere i mindre grad enn folk fra Vest-Europa har et begrep om 'nøytralitet': *" (...) with a history of making and breaking alliances, Afghans were more comfortable with concepts involving decisions on whether to take one side or another" (Azarbaijani-Moghaddam et. al. 2008:24).*

---

³⁵ <http://www.nrk.no/nyheter/utenriks/1.6271389>

Den afghanske ambassadøren til Norge har selv erfaring med NGO-arbeid, men sier seg noe uenig i argumentasjonen overfor:

” People in those provinces and districts where the PRTs were established, for them it really doesn't matter who gives it, for them the important thing is to get that service, whether it is a school, a bridge, or whatever. That's what's important – to GET it. If they don't get it from NGOs, they would much like to get it from the army. And for them it doesn't really make a big difference. (...) NGOs say that it puts them at risk, but it doesn't really. People who would attack these people, they don't really care whether it's an NGO or a soldier. For them, any foreigner, anyone who builds that school is an enemy. Whether it's wearing civilian clothes or army clothes. If the Taliban had their way, they would kill both soldier and an NGO person”.

En annen PRT-sjef sier det slik:

”Enkelte av de vil ikke ha noe med militæret å gjøre, for de har en filosofi som sier at hvis de blir knyttet til de militære, så er de et legitimt mål. Men jeg tror, jeg synes det er en pussig måte å argumentere på, for Taliban har ingen legitime og ikke-legitime mål, de har mål som gir effekt i befolkningen som de prøver å påvirke, det er både den afghanske og den norske, og også den britiske”.

Hovedproblemet her er at man er uenige i årsakene til at Taliban og andre opprørere angriper sivile vestlige. Svaret er vel at begge har rett, NGO-ansatte *blir* assosiert med militære, samtidig som de er et mål i seg selv siden de kommer fra Vest-Europa.

Azarbaijani-Moghaddam et. al. understreker at det er stor forskjell på de ulike nasjonene når det kommer til det å forholde seg til NGO-er i felten:

”It is also clear that some (generally British and northern European) PRTs try to show sensitivity to the fact that NGO staff do not wish to be associated with them for the security reasons and tend to stay away from their projects even in the reasonably stable north. Most PRTs have also realised that they should not drop in on NGOs unannounced” (Azarbaijani-Moghaddam et. al. 2008:33).

De refererer i tillegg til en hendelse der en NGO-leir ble raidet av væpnede menn som lette etter bevis for kontakt med den lokale PRT-enheten. Like etter kommer personell fra PRT-et for å finne ut hva som har skjedd og skrive en rapport om hendelsen. Den militære resonneringen omfattet ikke at det var nettopp å holde seg unna som var det som sikret organisasjonen på best mulig måte.

En annen PRT-sjef forstår frustrasjonene:

”Jeg vil si at disse teamene som skulle være ute, de var godt trent, veldig godt trent. Fysisk, med våpenet sitt. Hvor gode de var på dette med kultur, kulturell trening, det er nok ikke så lett å få til.

Den største utfordringen, tror jeg, for norske soldater i Afghanistan, det handler om at man ønsker å hjelpe til – Nå. Man ønsker å se resultater nå, og hjelpe den ungen der som er sulten – nå. Og de gjør hva som helst for å hjelpe folk. Det er den norske soldat. Og det er nok kanskje noe som gjør at vi er vel ivrige i forhold til dette her, og har et litt for kortsiktig, kanskje, målsetting, at hver enkelt mann skal løse problemet der og da. Innenfor sin seks eller tremåneders periode. Uten å se at målet er faktisk – jeg sa dette tar ikke to år, det tar tjue år. Det er det perspektivet vi må ha. Og da må vi være forsiktige med å involvere oss for djupt i kortsiktige saker. Vi må også tenke så langt at vi har det perspektivet. Det er vanskelig for en soldat som er på vakt”.

6.3 Utfordringer for beslutningstakere

En PRT-sjef mente at det er viktig å jobbe for felles mål, han fortalte at han diskuterte PRT-et mye etter å ha kommet tilbake, blant annet med både utenriksminister og forsvarsminister.

”Og jeg mente det at vi kan jo ikke bare sette inn en militær avdeling i Faryab provins og la utviklingshjelpa gå i en annen retning. Helt fritt i en annen retning. Vi må jo sørge for at de tinga jobber sammen. Det må vi få til. For uten det så vil de militære sitte der borte til evig tid. Vi klarer ikke å løse oppdraget. Vi kan selvfølgelig etablere sikkerhet vi, men når hjelpa skal gå da, starte i Kabul og tyte utover derfra, så tar det så lang tid at de militære er ute, det har slokna lenge før hjelpa når fram.”

En stor utfordring er de beslutninger politiske organer må ta når det gjelder organisering og koordinering av arbeidet. En NGO-ansatt påpeker hvor problematisk det blir når noen bak et skrivebord avgjør at nøden er over, nå er det utviklingsarbeid som skal settes i gang, og så viser det seg at nøden slett ikke er bekjempet. FN bestemte for et par, tre år siden at den humanitære krisen var over og trakk OCHA³⁶ ut. Det var *”emergency over – now it is development phase”*. Deretter kom det tørke og kulde, folk både sultet og frøs i hjel.

”Det har vært dårlig koordinering og så vedtok man jo da at nøden var over, og så var den ikke det likevel. Også har du det internasjonale samfunn, vi vil gjerne se at det vi gjør i landet bidrar til noe, at situasjonen bedres, afghanske myndigheter vil det også. Derfor har det også vært mye prestisje i det når vi har snakket høyt om, og det har vi gjort i to år, en sterkere koordinering fra FN, og helst, aller helst, få OCHA tilbake, det er OCHA som har i oppgave å koordinere humanitær bistand. Så vil jo det oppleves også, for enkelte, som et nederlag, at du går tilbake, ett skritt tilbake, til noe du har vedtatt at ikke er der lenger” (NGO-ansatt).

For dem som jobber i felt, kan det være vanskelig å forholde seg til beslutninger som tas på et mangelfullt grunnlag. Det er viktig at de som tar beslutninger har tilgang til gode analyser og grundige rapporter, og at de som arbeider med operasjonene, enten det er hjemme i Norge eller ute i felt, må ha tilstrekkelig og riktig kunnskap for å lykkes.

---

³⁶ Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

7 Utdanning og varighet

7.1 Opplæring

Selv om militært personell som skal ut i utenlandsoperasjoner i dag kurses i kulturforståelse, er dette ingen konstant kunnskap. Samfunn er ikke enlige øyer, men komplekse systemer i kontinuerlig endring. Det er derfor av stor betydning at opplæringsopplegget er under evaluering og endres i takt med det som skjer ellers. I rapporten "Afghan Hearts, Afghan Minds" understrekes dette: *"Although there are now a number of institutions briefing military personnel before they are sent to the field, their material will need constant revision to keep up-to-date with realities on the ground"* (Azarbaijani-Moghaddam et. al. 2008:47).

Det bør være et grunnopplegg som er likt for alle, uansett rang og arbeidsoppgaver, i tillegg til å være uavhengig av om du er sivil eller militær. Det er også en fin måte å bli introdusert for dem du skal jobbe sammen med i felten. Man lærer hverandre å kjenne, respektere hverandres bakgrunn og å hjelpe hverandre med tips og egen kunnskap. Hvis man ikke møtes før i felt, får man ikke den roen på seg til å bli kjent som en enhet på samme måte. Fra 2008 har kontingentene samtrening med de latviske soldatene også, før deployering. Dette er en styrke for samarbeid og samhold. Utfordringen er å legge til rette for individuelle behov, men samtidig forme et fellesskap. Felles grunnopplæring er viktig, med påfølgende individuell læring i forhold til kommende arbeidsoppgaver i felt.

7.2 Hva slags kunnskaper er nødvendige/nyttige?

Opplæring før deployering bør innebære noe språkundervisning. Man bør som et minstekrav kunne en del ord og fraser på både dari, pashto og farsi. Dette bør brukes i tillegg til profesjonelle tolker. Det gir et mye bedre inntrykk på lokalbefolkningen om du kan noe av språket deres, det viser respekt for andres kultur, at du har gått "litt lenger" enn det som er påkrevet.

I tillegg bør det være undervisning i generell afghansk geografi (om naboland og konflikter) og historie, da særlig de siste 30 årene som afghanere tar særlig opp som en vond og traumatisk tid.

Man bør ha en viss forståelse av de største etniske gruppene, kunne litt om ulikhetene og bakgrunnen til de forskjellige. Det er svært viktig at man ikke kun pleier kontakt med én av gruppene, men pleier kontakt med alle. De andre gruppene vil ta det ille opp om man kun forholder seg til én gruppe. Hva slags posisjon man har er svært vesentlig i denne sammenhengen, hvordan en PRT-sjef prioriterer vil ha stor signaleffekt blant lokale makthavere. Her er det også selvsagt viktig med tilgang til konkret informasjon, slik at man vet hvem som tilhører hvilke grupper, og hvem man bør forholde seg til. En slik fremgangsmåte kan effektivisere arbeidet og forbedre forholdet til de lokale omgivelser. Man skal selvsagt være klar over at andre igjen kan ta det ille opp at man snakker med flere, kanskje de ser seg selv som de eneste med noe fornuftig å si.

Det å bruke fagkompetanse er svært viktig. Hvis personell med lav eller irrelevant kompetanse på fagfeltet lager analyser, kan det få uønskede konsekvenser i form av at beslutningsgrunnlaget for igangsatte operasjoner er feilaktig.

Det skal selvsagt påpekes at disse anbefalingene må følges i den grad de ikke går på tvers av sikkerheten. Sikkerhetssituasjonen forandrer seg omtrent fra dag til dag, for eksempel å la sivile gå på gata og snakke med hvem som helst er ikke sjelden umulig å gjennomføre.

7.3 Oppfølging av personell

Hvordan blir norske soldater som har vært i utenlandstjeneste sett på og behandlet når de kommer hjem? Det må være et apparat for å håndtere de ulike reaksjonene soldatene selv måtte få etter retur, men også informasjon til opinionen hjemme om hva slags arbeid som gjøres ute og hvorfor. Identitet er veldig viktig for de aller fleste mennesker, og hvordan man oppfatter at omverden ser en, kan påvirke et menneske i meget stor grad. Om man tolker det slik at andre vurderer deg og din gjerning som negativ og du selv ikke deler den oppfatningen, så vil det føles veldig urettferdig. For mange av soldatene er det ikke mulig eller enkelt å forsvare seg eller informere befolkningen om hvordan det "egentlig" er, sett fra deres eget ståsted. Det er tross alt soldatene som har vært ute, det er de som best kan beskrive sin egen virkelighet. Det blir i større grad satt søkelys på behandlingen av veteraner, blant annet med en teaterforestilling i Bergen om soldaten Simon som etter utenlandstjeneste får en reaksjon her hjemme som får store konsekvenser³⁷. St.prp. nr. 48 (2007-2008) nevner også Forsvarets veteranadministrasjon spesielt som et viktig ledd i støtten til veteraner, og at midlene til dette arbeidet skal opprettholdes (St.prp. nr. 48 (2007-2008):117). Imidlertid hevder en del veteraner fra Afghanistan at de blir undervurdert, og at informasjonen om arbeidet de har gjort er manglende³⁸

Hva kan man kreve eller forvente av hjemkomne soldater? Bør de stille opp på studier som dette og la seg intervju, eller bør man la folk få fordøye opplevelsene på sin egen måte? Kan det forventes at de bidrar med foredrag og på debatter? Det kan være greit å ha klare retningslinjer for hva slags rolle det er ønskelig at hjemkomne trer inn i. For mange er det tilbake til "business as usual", kanskje noen hadde foretrukket mer oppfølging, eller en videreføring av den kunnskapen man har opparbeidet seg.

I Forsvarets interne datasystem for erfaringslæring FERDABALL (Forsvarets Erfarings-DATABASE Lessons Learned) innleveres rapporter fra ulike avdelinger om operasjoner og øvelser. Gjennom denne basen deler man erfaringer slik at andre kan ta lærdom av det. Imidlertid virker det som Forsvarets analysekapasitet ville dratt nytte av større ressurser for å kunne analysere den informasjonen som foreligger i FERDABALL-systemet mer systematisk og kontinuerlig (Hennum et. al. 2008:30).

---

³⁷ Referanse: http://www.aftenposten.no/kul_und/article2748012.ece

³⁸ Referanse: <http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=170377>

8 Avslutning

Som denne studien har påpekt, finnes det mange og sterke krefter i og utenfor Afghanistan som ikke ønsker å bygge en stat på ”vestlig” grunnlag eller modell. De ulike grupperingene er i stor grad bygd opp med basis i slekt, religion eller etnisk tilhørighet, de er pragmatiske og allierer seg med den det lønner seg å samarbeide med der og da. Man bør kanskje reflektere mer over å ha statsbygging som mål i et samfunn der mange har dette som måte å leve på.

Det å ha forståelse for kulturell diversitet er viktig. Å prøve å sette seg inn i andres måte å tenke på kan være avgjørende for ønsket effekt og utfall. Det å være villig til å ofre livet sitt for en sak, kan for mange i dagens sekulære Norge virke fjernt, men for mennesker en del andre steder i verden er dette naturlig. Det å forstå den retorikken og mentaliteten er vesentlig for å motkjempe fienden, men også for å samarbeide med andre mennesker.

Kultur er ingen statisk ting som er hugget i stein, men en dynamisk tilstand som forandrer seg med menneskene og samfunnet. Før var det typisk norsk kultur å spise kjøttkaker, på 90-tallet ble Pizza Grandiosa den vanligste middagen i de tusen hjem. Hvis vi blir spurt om hva som er den vanligste norske middagen, svarer de fleste nok ikke pizza, våre ideer om oss selv er sjelden i overensstemmelse med tørre fakta. Dessuten forandrer vaner og skikker seg. Afghanistan er muligens et tradisjonsbundet land, men i den kaotiske tilstanden landet har vært i de siste 30-40 årene, er det liten tvil om at det ikke er noen vei tilbake. Afghanistan vil aldri bli ”hva det var”.

Kunnskap om det landet man skal til er vesentlig, i form av geografi, historie, økonomi, politikk eller religiøse sammensetninger og systemer. Det samme gjelder betydningen av å kunne kommunisere med folk, enkle språkkunnskaper vil være en døråpner og et tegn på respekt overfor mennesker fra andre samfunn. Selv om man tilbringer mesteparten av tjenestetiden i en leir blant landsmenn eller andre ISAF-soldater, vil det gi et godt inntrykk å kunne si ”hei” eller ”god helg” eller ”takk” på folks egne språk. De aller fleste av soldatene vil støte på en afghaner i en eller annen sammenheng. For dem som har sitt virke blant lokalbefolkningen vil språkkunnskaper vise at man har brukt ekstra krefter på å sette seg inn i lokal kultur.

Rapporten har i hovedsak vært basert på og understreket viktigheten av folks meninger, følelser, vurderinger og tolkninger. Hvordan vi ser på verden er ikke en objektiv sannhet, slik fungerer heller ikke fredsstøttende operasjoner. Det er mange aktører og aspekter å ta hensyn til, og det mest vesentlige blir å kunne sitt eget fag best og ha respekt for andres. Kunnskap om seg selv og andre løfter forståelsen av en situasjon opp på et nytt nivå. Det finnes utallige eksempler på skadelige konsekvenser og effekter av handlinger utført uten grundig forarbeid og kjennskap til feltet.

PRT-strukturen er i ferd med å forandres og det jobbes med dette. Et viktig element i planleggingen av en ny oppbygning bør legge større vekt på menneskelige faktorer. Det bør fortsettes å skille mellom NGO-arbeid og militært arbeid, men det er viktig at man har kunnskap om hverandres virke, slik at man opparbeider en respekt for hverandre. Når den ene parten i en debatt sier seg moralsk overlegen den andre, blir det vanskeligere å finne sammen til en felles

forståelse av fordeling av arbeidsoppgavene. Dette er et poeng som har gått noen hus forbi og som forsurer både debatten og arbeidet.

Det gjøres kontinuerlig teknologiske fremskritt rundt i verden, også på det militære området. Det hindrer ikke det faktum at det må mennesker til for å utføre handlinger med alle de tekniske hjelpemidler vi har tilegnet oss. Og det er mennesker som må tåle konsekvensene. Hvis man ønsker å gjennomføre vellykkede operasjoner, må man ta dette med i planleggingen.

Vi ser i denne studien at det er lettere å være pragmatisk i felt enn i teorien. Prinsipper kan blekne i akutte situasjoner, og for dem som er involvert kan det også dreie seg om liv og død. Man bør ikke glemme det.

8.1 Videre arbeid

De hovedmomentene denne studien tar opp vil alle kunne studeres videre.

I det pågående arbeidet med å utvikle en ny struktur for PRT-et, bør man vektlegge menneskelige faktorer. Uansett hvordan denne type enheter settes sammen, vil forholdet til lokalbefolkning og maktstrukturer være sentralt. Hvilke aspekter som bør legges vekt på bør planlegges godt. Vi tror det vil være svært nyttig med en studie som kartlegger disse aspektene og gir råd om hvilke av disse man burde legge særlig vekt på.

Vi tror også det ville være formålstjenlig å gå dypere inn i hvilke konkrete sosiokulturelle aspekter som bør tas hensyn til i Afghanistan, med særlig vekt på situasjonen i Faryabprovinsen. Denne rapporten har kun risset forsiktig i noen av problemstillingene i denne sammenhengen. Siktemålet med en slik studie ville være å utvide og systematisere denne kunnskapen slik at den blir mer praktisk anvendbar for styrkene i felt.

Sist, men ikke minst, ville en nøyere kartlegging av undervisningsopplegget for hele Forsvaret og andre sivile aktører kunne være fordelaktig, ikke som kritikk eller evaluering av det eksisterende, men som en studie av hvordan man kan spisse opplæring og trening for å bli enda bedre. Personell som skal på utenlandsoppdrag har knapt med tid, og det er derfor svært viktig at den undervisningen som gis er spesielt rettet mot det arbeidet som skal gjøres. Hvilke sosiokulturelle aspekter som er viktige å ha kjennskap til avhenger av hvilken rolle man spiller i maskineriet, det er ikke hensiktsmessig at alle lærer det samme, selv om grunn- og samtrening på forhånd er et viktig element. Å gjennomføre en studie av hvordan dette kan gjennomføres ville hatt stor nytteverdi.

9 Etterord

Denne studien ville ikke vært mulig uten de menneskene som så sjenerøst tok seg tid til å delta, i tillegg til dem jeg har diskutert med underveis. Deres ytringer, meninger, tanker, refleksjoner og følelser er grunnlaget for hele rapporten. Jeg er svært takknemmelig for deres bidrag. En varm

takk til oberstløytnant Bjørn Arild Siljebråten, oberst Nils Arne Skaret, oberst Arne Opperud, oberst Leif Petter Sommerseth, Lisbeth Pilgaard, ambassadør Jawed Ludin, "Salma", Mads Almaas, Sigurd Marstein, Ole Magnus Totland, major Trond Martin Flatemo, Marthe Harsvik, Marianne Sørtømme, Jens Herman Ruge og et par til som ikke ville nevnes.

Referanser

Akeroyd, Anne V. 1994 (1998) *Ethics in relation to informants, the profession and governments.* i R. F. Ellen (ed.) *Ethnographic research. A guide to general conduct.* London Academic Press

Azarbaijani-Moghaddam, Sippi, Mirwais Wardak, Idrees Zaman & Annabel Taylor Afghan Hearts, Afghan Minds 2008 *Exploring Afghan Perceptions of civil-military relations.* ENNA, BAAG

Barth, Fredrik 2008 *Afghanistan og Taliban.* Pax Forlag

Bateson, Gregory 1972 *Steps to an Ecology of Mind.* New York: Ballantine Books

Bourdieu, Pierre 1995 [1979] *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften.* Pax Forlag A/S, Oslo

Chagnon, Napoleon A. 1992 [1968] *Yanomamö.* Fourth edition, University of California, Harcourt Brace Jovanovich College Publishers

Cornich, Stephen & Glad, Marit 2008 *Civil-military relations: No Room for Humanitarianism in comprehensive approaches.* Den Norske Atlanterhavskomite 5-2008

Danielsen, Tone 2008 *Common sense is not that common. Krysskulturelle kommunikasjonskollisjoner – utfordringer i internasjonal krisehåndtering.* FFI-rapport

Flatemo, major Trond Martin 2008 *Norsk konseptutvikling i Provincial Reconstruction Team Meymahne.* Forsvarets stabsskole

Forsvaret 2008 *Det norske Forsvaret i Afghanistan.* Forsvarets mediesenter februar 2008

Gundersen, Håkon 2008 *Modigmannskulturen 50 år etter.* Morgenbladet 5.-11. september 2008 s. 16-17

Gunneriusson, Håkan 2006 *Fältperspektiv. Ett sätt at tänka för at uppnå slutmålet vid en väpnad innsats,* "Fältanteckningar; PDF-version Juni 2006. i *Fältanteckningar.* Utbildnings- och kultursociologiska texter tillägnade Donald Broady. Red Mikael Börjesson et al.

Harris, Marvin 1979 *Cultural Materialism: The Struggle for a Science of Culture.* New York: Random House

Hellevik, Ottar 1995 *Sosiologisk metode.* Universitetsforlaget Oslo

Hennum, Alf Christian, Magnus Rørvik, Bjørn Robert Dahl, Frode Rutledal 2008
Erfaringslæring i Forsvaret. FFI-rapport 2008/02327

Holen, Øyunn 2008 *Livsfarlig samrøre*. Dagbladet 30.08.08 s. 56

Howell, Signe og Melhuus, Marit (red.) 1994 *Fjern og Nær. Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*. Ad Notam Gyldendal

Hylland Eriksen, Thomas 1993 *Små steder, store spørsmål*. Universitetsforlaget

Jakobsen, Peter V. 2005 *PRTs in Afghanistan: Successful but not sufficient*.
DIIS REPORT 2005: 6

Kjølborg, Anders 2008 *Navigating in the Fog of Peace – Bakgrunnen for og betydningen av stabiliseringsoperasjoner*. FFI-rapport 2008/01464

Kusiak, Pauline 2008 *Sociocultural expertise and the military: Beyond the Controversy*, Military Review, November-December 2008. s. 65-76

Leithead, Alastair 2008 *Anger over 'blasphemous' balls*. BBC NEWS
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/south_asia/6964564.stm (sist sjekket 15.12.08)

Lien, Marianne E. 1989 *Fra bokna fesk til pizza. Sosiokulturelle perspektiver på matvalg og endring av spisevaner i Båtsfjord, Finnmark*. Oslo Occasional Papers, University of Oslo

Marlowe, Ann 2007 *Anthropology Goes to War*. <http://www.annrachelmarlowe.com/2007/11/>
(Weekly Standard 26. November 2007) (sist sjekket 12.01.09)

Marlowe, Ann 2003 *The Hypocrite of Kabul*. <http://www.annrachelmarlowe.com/2002/11/19/the-hypocrite-of-kabul/> (Salon.com 17. November 2003) (sist sjekket 12.01.09)

Matsuda, Dr. Dave 2008 *Human Terrain Teams, Military Ethnography And How Operational Cultural Knowledge Is Changing The Nature Of Warfare*. Manuscript available on request from author; druncledave@comcast.net

NRK Nyheter Utenriks 2009 *Hjelparbeider drept i Kabul*.
<http://www.nrk.no/nyheter/utenriks/1.6271389> (sist sjekket 09.02.09)

Pryor, Mike 2007 *Human Terrain Teams Helps Soldiers in Iraq Understand Cultural Landscape*.
<http://www.army.mil/-news/2007/12/11/6531-human-terrain-team-helps-soldiers-in-iraq-understand-cultural-landscape/> (sist sjekket 17.12.08)

Piiparinen, Touko 2007 *A Clash of Mindsets? An Insider's Account of Provincial Reconstruction Teams*. International Peacekeeping, Vol. 14, No. 1, January 2007, s. 143-157

Rubinstein, Robert A. 2005 *Intervention and Culture: An Anthropological Approach to Peace Operations*. Security Dialogue 2005; Vol. 36, s. 527-544

Rustad, Unni 2007 *På drømmedagen står vi opp klokka fire om morgenen. Stemmer og historier fra Afghanistan*. Forlaget Oktober as

Rønne, Jahn 2005 *Norsk ledelse i Nord-Afghanistan*.
<http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=106374> (sist sjekket 08.01.09)

Sagflaot, Erik 2008 *NATOs afghanske Vietnam*. Dagsavisen
<http://www.dagsavisen.no/utenriks/article385900.ece> (sist sjekket 09.12.08)

Seierstad, Åsne 2002 *Bokhandleren i Kabul*. Cappelen

Stortingsproposisjon nr. 48 (2007-2008) *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*.

The World Bank 2008 (February) *Afghanistan. Economic Incentives and Development Initiatives to Reduce Opium Production*.

Torgersen, Hans Henrik 2008 - *Humanitær bistand er politisk*. ABC Nyheter 20.09.08
<http://www.abcnyheter.no/node/74371> (sist sjekket 15.12.08)

Warrick, Joby 2008 *Little Blue Pills Among the Ways CIA Wins Friends in Afghanistan*.
Washington Post <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/12/25/AR2008122500931.html?sub=new> (sist sjekket 08.01.09)

Wilder, Andrew 2007 *Cops or Robbers? The Struggle to Reform the Afghan National Police*. AREU, Issues Paper Series

YouTube http://www.youtube.com/watch?v=Hv_NzLtRiy4 (sist sjekket 20.11.08)

Øsmundset, Martin 2008 *Veteranenes forkjempere*. Forsvarsnett
<http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=170377> (sist sjekket 10.02.09)

Appendix A

Forkortelser

ANA	Afghan National Army
ANP	Afghan National Police
CIA	Central Intelligence Agency
CIMIC	Civil-military Cooperation
FD	Forsvarsdepartementet
FERDABALL	Forsvarets ERfaringsDAtabase Lessons Learned
HTT	Human Terrain Team
ICOS	International Council of Security and Development
ISAF	International Security Assistance Force
JD	Justisdepartementet
NGO	Non-Governmental Organisation
OCHA	United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
OMLT	Operational Mentor and Liaison Team
PRT	Provincial Reconstruction Team
PSYOPS	Psykologiske operasjoner
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
SMK	Statsministerens kontor
UD	Utenriksdepartementet
UNAMA	United Nations Assistance Mission in Afghanistan